

LETNIK 15

LJUBLJANA 1927-28

MENTOR

DIJAŠKI LIST

ŠTEVILKA 4

DECEMBER 1927

VSEBINA:

Sempronij Tiro, Iz dnevnika starega profesorja — II. del (dalje)
France Miklavčič, Božič na južni polobli
Dr. V. Bohinec, Nastanek geografske karte in njena vsebina (s slikami; konec)
Dr. L. Sušnik, Trobadorska lirika (dalje)
M. P., Z dijaške ekspedicije (s slikami; dalje)
Delo najmlajših: Dušan Zagorski, Zasnežena vas
Naši pomenki — Mali obzornik
Knjige in revije — Fotograf
Dijaški šport
Na ovoju: Obvestila — Listnica uprave — Malo za šalo, malo za res — Mojim mladim ugan- karjem

MENTOR izhaja vsakega 15. v mesecu desetkrat med šolskim letom. List urejuje Blaž Poznič, izdaja Prosvetna zveza, oblastem odgovarja dr. Jakob Mohorič. Tiska Jugoslovanska tiskarna (Karel Čeč).

UREDNIŠTVO in UPRAVA je v Ljubljani, Miklošičeva cesta 5. Vsi rokopisi in dopisi, ki se nanašajo na vsebino lista, naj se pošiljajo na uredništvo, naročnina in reklamacije na upravo. Rokopisi se ne vračajo.

CELOLETNA NAROČNINA za dijake 30 Din, za nedijake in zavode 40 Din. Plačuje se naprej. Posamezna številka 4 Din. — Številka čekovnega računa pri poštni hranilnici v Ljubljani 14.676.

Za Italijo znaša naročnina 10 Lit za dijake, 15 Lit za druge in se plačuje po italijanskih čekovnih položnicah »Katol. misijonov« v Ljubljani, za Avstrijo 4 S za dijake, 6 S za druge in se plačuje po avstrijskih čekovnih položnicah »Katol. misijonov«, za Ameriko 1 dolar, za druge kraje 4 švic. franke. — Iz inozemstva se more pošiljati naročnina tudi v priporočenem pismu. — Številka ček. računa za Italijo: 11/1670 (položnice »Katol. misijonov« v Ljubljani), za Avstrijo: B-156.644 (položnice »Katol. misijonov« v Ljubljani).

POVERJENIKI, ki so naročili list za več dijakov skupaj, morajo javiti naslove vseh odjemalcey upravi. Plačevati pa smejo list — ako jim ni mogoče poslati vse naročnine naprej — v trikratnih obrokih, in sicer pred izidom tretje številke prvo tretjino, pred izidom šeste številke drugo in pred izidom devete številke zadnjo tretjino. Poverjeniki dobijo za vsakih 10 plačanih izvodov, enajstega zastonj.

Vsem moškim in ženskim sotrudnikom, naročnikom in prijateljem »Mentorja« želim vesele božične praznike in srečno novo leto.

Urednik.

LISTNICA UPRAVE.

Nekaterim: Dvakrat že smo terjali in vendar nam še za lani dolgujete naročnino. Odkod naj jemljemo, če nam Vi ne daste, kar ste dolžni? Mar od besed, ko z njimi hvalite list; mar od dobre volje, s katero ga berete in prejimate? Točnost povsod, tudi tam, kjer je dati; ne samo, kadar je vzeti! Prosimo tedaj! — Vsem: Kadar menjate naslov, sporočite z novim tudi staroga. Kako naj sicer iščemo med tolikimi imenij? Tistim, ki bi želeli lanski letnik, sporočamo, da je celoten letnik docela pošel.

Dobijo se pa še posamezne številke. Posameznim, ki tozadevno sprašujejo, ne moremo posebej odgovarjati.

Upravnikova beseda. Pod tem naslovom bomo v prihodnji številki objavili spis o upravi našega lista. Obeta biti zanimiv in bo pokazal marsikaj, kar bravcu ni poznano, pa je nujno zvezano z listom. Uredniku je moč že skrivoma omenil, da bo zlasti interesnatno poglavje o neplačujočih... Kdor se kaj boji in prizadetega čuti, naj le brž izpolni položnico in jo nese na pošto.

Uredništvo je prejelo:

Anzengruber-Robida, **Krivoprišežnik**. Narodn. igra s petjem v treh dej. II. popravljeni natis. Ljudski oder II. zvez. 12°, 84 str. Ljublj. 1927. Jugoslovanska knjigarna. Broš. Din 18—.

F. Raimund-Robida, **Zapravljivec**. Čarobna pravljica v treh dej. Ljudski oder XI. zv. 12°, 105 str. Ljublj. 1927. Jugoslovanska knjigarna. Broš. Din 18—.

Domače in tuje živali. I. Sesavci. Vel. 8°, XXIX, tab. z barvnimi slikami živali. Ljublj. 1927. Jugoslovanska knjigarna. Zelo pripraven učni pripomoček pri naravoslovnem pouku.

Iv. Pregelj, **Otroci solnca**. Novela. Ljudska knjižnica 27. zv. 8°, 109 str. Ljublj. 1927. Jugoslovanska knjigarna. Broš. Din 24—, vez. Din 32—.

Iv. Pregelj, **Tolminci**. Zgodovinski roman. 8°, 415 str. Gorica 1927. Založila Katoliška knjigarna v Gorici. Broš. Lir 8—.

Vse knjige toplo priporočamo, obširnejšo oceno prinesemo, čim bo dopuščal prostor.

Malo za šalo \ malo za res

Ograja.

(Zobrov, M. Sobota.)

Postavi v navpične stebre (namesto pik) črke: a, a, a, a, a, a, c, d, e, e, e, e, e, f, i, i, i, i, j, j, k, k, k, l, l, m, m, n, n, n, n, o, o, o, o, p, r, r, r, r, s, t, t, t, t, t, v, z, tako, da dobiš besede nastopnega pomena: 1. glas, 2. grški otok, 3. človek, ki vse prenaša, 4. reka na Angleškem, 5. mesto na Poljskem, 6. rokoborec, 7. mesto v Bolgariji.

Sempronij Tiro:

Iz dnevnika starega profesorja.

Deset let v podeželskem mestecu
(1900/01—1909/10).

VI.

(Ali se bodo vsi vrnili?)

Danes — opoldne — so se pričele božične počitnice. Kolikšna napetost je držala v svojih krempljih mladino v vseh urah tega dopoldneva! Za knjigo, za šolski predmet niti najmanjšega zanimanja. Da bi pa dragoceni čas vendarle izkoristil, sem porabil zgled vseh izkušenih profesorjev ob takih prilikah: Govoril sem — nič izpraševal! — ali o božičnih in novoletnih običajih raznih narodov ali o svojih potovanjih. Edino na ta način sem mogel ohraniti mir. Ko je napetost ob koncu zadnje ure dosegla višek, nas je vse skupaj rešil — zvonec. Kakšen prizor, ko se je vse usulo iz šolskih sob ven na cesto! Kolikšno veselje, da bodo deset dni prosti šole! Prišla mi je čudna misel: Ves naš narod priznava, da je šola koristna, tudi vsa mladina je uverjena, da ji šola res dobro hoče, in vendar... taka radost, če šole — ni!

Ko sem stopil — s kupom zvezkov pod pazduho — tudi jaz na cesto, sem že videl, kako jo eni mahajo kar peš proti domu, drugi pa na kolodvor... Srečna mladost! Pred leti, pred davnimi leti smo drugi takó hiteli na kolodvor. A v tistih časih smo imeli na 23. dan decembra tudi še popoldne čisto reden pouk od 2. do 4. ure. Večina se je torej po-

noči vozila domov. Naš vlak (mešanec) je ob 10. uri zvečer odhajal proti Borovnici, Logatcu itd. Koliko je bilo petja že na kolodvoru v Ljubljani! In potem v vlaku, vso pot! Zaspanéta sevé v celem ni bilo števili. Ob dveh zjutraj smo pricejazili (in časih pri-gazili) na zadnjo postajo. Tu smo počakali v zakurjeni čakalnici (sam Bog ve, odkod se je nabralo toliko ljudi, največ tesačev s plenkačami in žagami, pa tudi drugih potnikov, vseh namenjenih domov za božične praznike!) jutra. Ob štirih pa hajdi ven v sneg in mraz! Ko smo se bližali domači vasi, smo že srečavali starejše ljudi, strice in tete, namenjene k zornicam v župno cerkev. Pristrčno smo se pozdravili. In potem smo prišli v domačo hišo... Proč, spomini! Zakaj ste, ure, tako naglo minile, minile takrat, ko niti vedel nisem, da ste tako neizrečeno lepe in da se ne vrnete več!...

S šolskimi zvezki pod pazduho sem torej počasi korakal proti svojemu stanovanju. In ti šolski zvezki so me spet spomnili grenke realnosti. In pod vtisom žalostnih spominov sem se vprašal: Ali pa se bodo vsi s počitnic vrnili?

Pred tremi leti je bilo o božiču. Tisti dan, ko so se začele počitnice, je silno mélo. Učencem, domá blizu železnice ali vsaj ne predaleč od nje, to ni delalo preglavice; toda kaj bo z njimi, ki imajo po več ur peš-hodá do doma? Svetovali smo jim, naj počakajo drugega dne, ko bodo

laglje in zložniše hodili. Ampak da bi si študent za eno celo popoldne dal počitnice prikrajšati? Nemožne! Kje pa je kakšna nevarnost, če sneži? Med pogumnimi potniki je bil tudi petošolec Anton Bendič; peto leto že moj učenec. Takoj po šoli (in obedu v dijaški kuhinji) se je napotil proti domu, tja pod gore, v Suhu laz. Čakalo ga je pet ur hoda. Da ga ne bi noč predaleč od doma zatela, je korake spešil. Z naglo hojo se je seveda segrel in utrudil. Ko je imel morda še kake pol ure do doma, je krenil v obcestno gostilnico, da bi se s četrtinko vina okrepčal. (Tako je mislil.) Nesrečnež, ves potán, ni čakal, da bi se shladil: izpil je — zanj takrat smrtonosni strup. Takoj ga je streslo. Nekaj časa je še sedel in počival. Zadnji kos poti je hodil z občutno težavo. Doma sta ga z veseljem sprejela mati in oče (ubog čevljar)... Naslednjo jutro Anton že ni več vstal: bodlo ga je v prsih. Imel je pljučnico. Ko smo tisti dan po novem letu prestopili prag šolskega poslopja, nas je že čakala brzojavka: »Bendič včeraj (na novega leta dan) umrl; pogreb jutri.« Sošolci so kar onemeli ob tej novici. Ali je to mogoče? Tak čvrst dečko, nikdar prej bolan, vedno veder in vesel, danes — mrtev? Kaj se niso bili tako pristrčno poslovlili in si pri odhodu na počitnice zaklicali veselo „Na svidenje? In on — mrtev? Kakor bi žgale, so vsem stale pred očmi besede Prešernovega soneta:

Znabiti, da kdor zdaj vesel prepeva,
v mrtvaškem prtu nam pred koncem dneva
molče trobental bo: »Memento mori!«

Pa da bi vsaj mogli na pogreb! Toda kam v debelem snegu? Vsa mladost sošolcev — brez moči napram kruti smrti, napram težki snežni odeji! Vsa njih odkritosrčna ljubezen — pa ne more do njegovega groba, da bi spregovorila prijazno besedo žalostnemu očetu, jokajoči materi!

Drugič je segla smrt s svojo mrzlo roko v moj razred (v šestil) predlan-

skim, tudi pozimi, a že po božiču. Bilo je lepo januarsko popoldne, solnce je prijazno sijalo. Dijaki so se drsali na ribniku onkraj Kalvarije. Med drsavci je bil tudi Fran Češek. Pravi pravcat hrust: debeloglav (bil je precej trmast!), prsi širokih in vzbočenih, železnega zdravja. Med drsanjem se mu led udere; Češek se pogrezne do pasu v vodo. Hitro si je sicer pomagal ven, toda da bi šel brž v bližnjo hišo se preobleči, se posušiti in ogreti — kaj še! Čemu je pa solnce? Ni slušal tovarišev; sedel je in se sušil — na solncu. Občudovanja vredno junaštvo res — a tudi nespamet! (Morda se je nesrečnež tudi gospodinje nekoliko bal.) A tisto uro, ko se je tako sušil, ga je smrt zaznamovala. Drugi dan že ni mogel vstati. Pričel je kri bljuvati. Obiskal sem ga; visoko so se mu vzdigovale prsi, ko je lovil zrak. Ni bilo več pomoči: jetika. Pa še to: ležal je kar z drugimi sstanovavci vred v eni edini dijaški sobi. Starši ga niso vzeli domov, misleč menda, da bo itak kmalu dobro in pojde spet v šolo. No, po treh mesecih je bil ta mladi hrast izpodjeden in vržen na tla. Spremili smo ga na mestno grobišče. Živo pa sem pomiloval sstanovavce, ki so morali tri mesece vsak dan gledati to borbo življenja s mrtjo in vendar se učiti... O tesnobe naših dijaških stanovanj!

Pred par dnevi pa smo pokopali sedmošolca Hačiča. Priden dijak, vedoželjen (še preveč!). Preveč se je gnal. Za stanovanje in knjige si je služil z instrukcijami, hrano je imel v dijaški kuhinji. Pa začutil je bolečine v prsih — moral je leči. Gospodinja mu je — zaradi sstanovnikov — odpovedala. Kam sedaj? Domov ni mogel, ni smel. Kako tudi? Matere ni imel več, oče pa je pijanec. Kam naj se uboga dijaška para uleže? Mestni ubožci imajo, če onemorejo, streho. A dijak? Ali naj gre na cesto? Usmilila se ga je dobra žena v bližnji vasi in ga vzela pod streho.

Zdaj ga je rešila smrt... O, tudi to je problem! Drugi stanovi so si za slučaj bolezni preskrbeli medsebojno pomoč; a kako naj si medsebojno pomoč organizira ubogi srednješolski dijak, ki sam nič nima? In vendar bi mu siromaku v težki uri tako dobro dela svetla soba in prijazna postrežba!

Proč, žalostni spomini! Božični zvonovi, ki mi že brnite v mojo samotno sobo, nosite veselje tudi meni, starcu!

VII.

(«Kaj bo iz njih?»)

Silvestrov večer je nocoj, tisti prečudni večer, ko se tako mnog zemljan z mešanimi čustvi ozira nazaj v preteklo leto, s skrbjo in obenem z upanjem poskuša prodreti v temo novega leta. Tisti večer je nocoj, ko gre — kakor poje naš Gregorčič — deklica k studentu za vasjo, da bi videla v njem obraz svojega bodočega ženina. V gostilnicah in prijateljskih hišah so zbrane vesele družbe, ki se poslavljajo od starega leta, obenem pa ugibajo, kaj jim prinese novo.

Sam sedim v svoji tihi sobi, a tudi jaz gledam, tudi jaz ugibljam nocoj. Ne gledam sicer v studenec za vasjo — čemu neki, ko mi starcu prihodnost ne more ničesar več prinesiti! — ampak gledam v svoj katalog (kdo mi more to kot profesorju zameriti, pa naj je nocoj še tako čarov poln večer!), kjer se stran za stranjo vrstijo imena mojih učencev. Gledam, gledam ta imena, gledam vse razne kljuke, črke, črte in številke, črne in rdeče pri vsakem imenu, in ugibljam, ugibljam, kaj bo iz teh fantov? Kako rad bi prodril v temo prihodnosti in videl, ali se bodo izpolnile nade, ki smo jih stavili vanje, ki jih domovina stavi vanje?

Predvsem me seveda zanima moj razred, kateremu sem že osmo leto razrednik. Še par mesecev, pa bo

matura, potem pa se bodo razpršili po svetu. Kaj bo iz njih?

Ko sem jih pred osmimi leti dobil kot prvošolčke, so bili še vsi skoraj otroci in jim je bila šola kakor igra. S kakšnim veseljem — skoraj vriskanjem — smo pri latinščini (časih v zboru) sklanjali densa mensa extensa, ali pa: crux, lux, nux, ali pa spregali: aro, oro, paro! Šola je bila skoraj ves njih raj. Vsi njih čuti so bili obrnjeni na zunaj, v zunanji svet: vsaka nova latinska beseda jim je bila novo veselje, vsako novo berilo v slovenski čitanki je bilo sprejeto z novim navdušenjem. A danes? Njih pogled je obrnjen v temno globino lastne duše. Z obrazov jim berem, kako iščejo odgovora na sto vprašanj. S strahom stopim vsako jutro v razred. Vem, čutim, zavedam se, da so njih duše lačne in da slovnica ni več hrana zanje. Pa, hvala Bogu, v grških urah imam letos tečno jed: življenje in delovanje Sokratovo. Vsako jutro ga (Sokrata) spremljamo, ko zapusti svojo hišico v predmestju Alopeké ter bos koraka v Atene, v središče mesta, kjer ga gledamo in poslušamo, kako se razgovarja o najvišjih vprašanih življenja (kaj je krepost? kaj so ideje? po čem hrepeni duša? koga treba bolj slušati: Boga ali ljudi?) s politikami, pesniki, obrtniki, zlasti pa z mladimi Atenci. Ali bodo v življenju ostali zvesti Sokratu, idejam, kreposti, Bogu? Kaj bo iz njih?

Dasi jih imam nekatere že osmo leto, druge pa sedmo, šesto, peto... jih zelo, zelo malo poznam. Vem sicer, koliko znajo v raznih šolskih predmetih, toda morem li iz tega sklepati, kaj je v njih samih, ko pa se pred profesorjem tako skrbno zaklepajo? (Žal, nisem Sokrat, ki je že po kratkem razgovoru videl v mladeničevo dušo!)

Nekoliko se odstrè zagrinjalo njih duše v slovenskih nalogah (če se sme pisec svobodno gibati), nekoliko, vsaj za hip, pri deklamacijah, nekoliko v knjižnici (kjer se vidi, kaj ga zanima),

nekoliko pri prostih govorih (kakšno tvarino si izbere), nekoliko na majniških izletih (ko se vsak bolj prosto giblje), nekoliko, ako bi poznal starše. (Mojih učencev sta dve tretjini kmetskih; staršev po večini nisem videl.) Kaj bo iz njih?

Tu so predvsem odličnjaki: Bašič, Berič, Ježič, Mošič in Pernič. V vseh predmetih so odlični, v jezikovnih in v matematiki; tudi v slovenskih nalogah. Posebej pa Bašič govori globokoumno in s strastnim ognjem. Tudi zelo rad poje. Berič piše humoristične povesti, je tudi pevec. Ježič gori za človekoljubje; Mošič o počitnicah občuje z dr. Krekom in že zdaj čita Črne bukve kmetskega stanu. Pernič pa se sam uči francoščine (ki je na gimnaziji nimamo). Ali bodo v življenju vztrajali? Ali bodo tudi tedaj odličnjaki?

Tu sta brata Talčič, dvojčka, Peter in Pavel. Po napredku takoj za odličnjaki. Zdrava in trdna ko dren. Resna sta, malokdaj se zasmejeta. O počitnicah kosita in mlatita pri sosedih, da si kaj prislužita za knjige. Po obrazu, stasu in glasu ju ni mogoče razločiti: vse čisto enako. Podobna sta si kakor jajce jajcu. Profesorji se zaman trudijo, da bi kontrolirali, ali je Peter, ki so ga poklicali pred šolsko desko, res Peter in ne Pavel, in narobe. Lahko bi goljufala po mili volji. Kaj pomaga, če profesor reče: »Vi, Peter, boste med mojo uro sedeli v prvi klopi, Vi, Pavel, pa v drugi,« ko pa ne ve, je li tisti, kateremu to govori, Peter ali Pavel? Tako dan za dnevom gledamo in uprizarjamo Šekspirovo »Komedijo zmešnjav«.¹ — Ali ju tudi življenje ne bo razločilo?

Tu je Rudolf Potič: matematika ga sicer neusmiljeno pritiska, ali fant se zanima za umetnost, za barvice, za estetiko; brska v knjižnici po spisih o tej stvari. Menim: če ima dijak

¹ V tej komediji nastopata celo dve dvojici dvojčkov. Op. uredn.

vsajeno močno in pametno zanimanje, bo kaj iz njega, čeprav ni matematičar. Ali se motim?

Tu so še razni drugi, ki me zelo skrbe, n. pr. Robanič. Ni hudoben, ali rad je žejen, obenem pa precej len; ker pa je nadarjen, je vendarle došel v najvišji razred. Bojim pa se zanj. Kolikokrat mu pravim (in tudi drugi gg. kolegi): »Mladostne napake gredo s človekom v poznejše življenje, če jih pravočasno ne odložiš. Poboljšajte se! Še je čas! Če ne, bo prepozno!«

Pri vsem pouku pa vsem vedno kažem lepoto in idealnost učiteljskega (profesorskega) poklica. Rad bi, da katerega pridobim. Ali bo kaj uspeha?²

Sploh vidim na naši gimnaziji vse polno krasnih fantov. Tu sta n. pr. — eno leto za mojim razredom — brata Lešičiča, Janez in Tone. Oba vseskozi odličnjaka. Iz preproste kmetske hiše sta. Iz nemške knjižnice, ki jo oskrbujem, ju poznam; redno jo obisku-

² Opomba uredništva. Ker osebe, ki o njih tu g. Tiro piše, precej dobro poznamo, naj podamo nekoliko pojasnila. Za profesorski poklic se iz njegovega razreda ni ogrel nobeden. V tem oziru torej g. S. Tiro ni imel prav nič uspeha. Drugače pa se v svoji sodbi o učencih ni zmotil. Vsa petorica odličnjakov je izvrstno dovršila vseučilišče na Dunaju, in sicer štirje pravoznanstvo, eden (Berič) pa tehniko. Tudi posebno nagnjenje, ki se je v gimnaziji rahlo razodevalo, se je pozneje dobro okrepilo in je sedaj močno, odlično: Bašič je stvaren, a sijaven govornik, Ježič utira nova pota v človekoljubnih napravah, Mošič ni niti za hip zatajil doktorja Kreka, Pernič si je s svojim obširnim jezikoznanstvom pridobil ugled v diplomatskem svetu. Berič je krasno začel, ali — pobrala nam ga je svetovna vojna. — Talčičiča sta si oba (torej spet enaka!) izbrala duhovniški stan, vendar pa s to razliko: Peter je »petrin«, Pavel pa »pavlin«. Oba pa sta vzorna. Tudi Potič je postal duhovnik, povsod zelo priljubljen. Barvice so ga vedno veselile; rad slika. Nemirni duh pa ga je zvil nedavno čez morje — med rojake v Ameriki. Robanič je po maturi takoj vstopil v službo; a strast, v gimnaziji še majhna, je z leti rastla in ga prežgodaj — pokopala.

jeta. Janez je prečital, menim, vso, od Karl Mayevih divjih povesti pa do Spillmanovih resnih potopisov »Durch Asien«, »Über die Südsee«, »In der Neuen Welt«; Toneta pa bolj zanima moderna dramatika. Pa kaj, ko razen par del Gerharta Hauptmanna nimamo nič! Janez piše bajе (moj učenec še ni bil doslej) divne slovenske naloge. G. ravnatelj jih čita — ko pregleduje naloge vsega zavoda — in pravi, da so Janezove najgenialnejše izmed vseh. Iz teh dveh fantov — pravi — bo nekaj!

Ali pa lanski maturanti! To je bil razred prof. dr. Josipa. Bil sem član izpraševalne komisije. Posebno pozornost je vzbujal Cene Lodi. To je bil sploh najboljši učenec ne le svojega razreda, ampak tudi vsega zavoda. Nemščino je izpraševal profesor Felicijan. S Cenetom sta najprej govorila o pripovedniku Wilhelmu Raabe-ju (profesorjevem ljubljencu), nato pa je profesor Ceneta vprašal, če pozna Baumbachovega »Zlatoroga«. In tu je bilo treba slišati: v gladki nemščini je Cene Lodi podal vso vsebino te planinske pesnitve; pri najlepših prizorih je kar sipal pesnikove citate, kakor n. pr. opis tistega žeganja v Trenti, kjer spoznamo gostilničarko Katro in njeno hčerko Jerico:

Frau Katra hat viele Gäste heut,
Bauern und feine Herrenleut.
Der Bratspieß knarrt, der Kessel braust,
manch fetter Bissen wird heut geschmaust.
Heut wird getan manch guter Schluck
im Wirtshaus an der Soča-Bruck.

S svojim živim, plastičnim pripovedovanjem nas je Cene Lodi na-

enkrat potegnil s seboj v Trento, na Triglav, na Komno... Skoraj kakor hudournik mu je tekla beseda ob koncu, ob popisu katastrofe, ko divje valovje privali mrtvo truplo lovčevu v dolino k Žagi:

Horch, wie der Föhn durchbraust die Nacht,
horch, wie im Wald die Tanne kracht...

Komisija je strmela: g. predsednik si je brado gladil, gosp. ravnatelj je zadovoljno kimal, g. razrednik se je muzal, g. Felicijan je venomer ponavljal: »Gut, sehr gut!«

Zanimivo je to, da je največ teh pridnih fantov doma iz kmetskih hiš, s hribov in dolin med Škofjo Loko, Poljanami in Radovljico.³

Oko moje, kam si se zagledalo nocej?

³ Opomba uredništva. Tudi te osebe uredništvo pozna. No, saj jih deloma poznajo tudi Mentorjevi čitatelji. Cene Lodi je postal profesor, pa tudi pisatelj. Ali ni njegov spis (v letošnjem Mentorju): »V domovini Simona Gregorčiča« pravi biser, najlepše pisan sestavek v teh treh številkah? Idealom svoje mladosti je torej Cene Lodi ostal zvest tudi v moški dobi! — Tone Lešič je izvrstno dovršil vseučiliške nauke (jus), svoji prvi ljubezni, dramatikci pa je ostal tudi on zvest: dasi v podeželskem mestecu ni imel poklicnega gledišča, ampak je videl le diletante, je vendar postal dramatski pisatelj; pravkar vzhaja njegova zvezda. — Težka živčna bolezen Janezova pa je našemu narodu ugrabila genija. — Uredništvo si dovoljuje še to pripombo: Vsi ti fantje, zdaj zreli možje, so si temelj svoji izobrazbi in svoji delavnosti postavili v zlatih dnevih mladosti. Vedno bo resnično: Kar do dvajsetega leta znaš, to znaš vse življenje!

Dijak, ki izdeluje svoje naloge površno, ki se komaj komaj preriva skozi razrede, ki ne drži nič nase, ne pozna nobenega reda, in dela sploh vse polovičarsko, ne bo v življenju dosegel nikoli kaj prida.

Orison Swett Marden.

France Miklavčič:

Božič na južni polobli.

(Iz spominov na Novo Zelandijo.)

Maorski poglavar.

Sreča ali usoda, kakor pač hočete sloveniti latinski izraz fortuna, me je nekaj let pred svetovno vojno pripeljala daleč v Tiho morje, na Novo Zelandijo, ki smo jo v šoli pod stroгим profesorjem Žmavcem prištevali k Polineziji. Politično je to danes angleška sama se vladajoča kolonija ali dominij (dominion), približno tako velika kakor Italija. Steje pa samo okrog en in en četrt milijona prebivalcev, večinoma angleških naselnikov, le kakih 50.000 je še prvotnih Maorov, zagorelo-rjavega polinezijskega plemena, ki imajo krasno, blagoglasno govorico, katerih pravljičice in narodne pesmi so polne mehke romantike, dočim je jezik Angležev trd, saj govori Anglež tod kakor povsod le o kupčiji, moči in oblasti.

Ko zopet prihajajo božični dnevi, jadrajo moje misli čez daljna morja in moji spomini se mude v tej deželi stare maorske romantike in zanimivih naravnih krasot: fjordov, gezirjev in napol ugaslih ognjenikov.

Božič na južni polobli! Dočim v Evropi pokriva sneg dol in plan ter piha mrzla burja po dobravi, se topimo tu v novozelandski prestolici Aucklandu v poletni vročini. Vse hiti iz mesta na razna letovišča in kopališča ob morski obali in po deželi kar mrgoli vsakovrstnih izletnikov.

Prve božične praznike v novem svetu sem hotel tudi jaz kolikor mogoče slovesno praznovati ter si privoščiti poštene počitnice. Zapustil sem pisarno in zaprašene akte nekaj dni pred božičem, na-

polnil kovčeg z najpotrebnejšimi stvarmi in hajdi na postajo. Preril sem se skozi gnečo ljudi do najbližjega voza, stisnil se v kot in kmalu je jel vlak sopihati z nami proti mestu Hellensville, ki leži kakih 38 angleških milj ali 60 kilometrov severno od Aucklanda. Ta proga ima radi svoje »naglice« podoben sloves kot staroznana kamniška železnica. Imeli smo torej dovolj časa in prilike opazovati zeleno okolico, po kateri so se pasle številne črede ovac in goveje živine. Na obeh straneh sami zeleni pašniki, brez njiv, brez prijetne izpremembe, ki bi jo mogel napraviti kak gozdiček ali kako selišče; kakor daleč sega oko, vse je sama zelena stepa.

Hellensville (Helenino mesto), kamor smo dospeli po treh urah naše »hitre« vožnje, je prijazno manjše mestece, znamenito zaradi svojih toplih kopeli; zato ob koncu tedna kaj radi semkaj zahajajo na revmatizmu bolehaloči aucklandski meščani. Dobijo se sicer ljudje, ki trdijo, da je vse skupaj le izgovor, da se morejo ti izletniki izogniti strogemu nadzorstvu svojih boljših polovic, a naj si bo že vzrok ta ali oni, kopališče mora biti zelo koristno, ker je vedno dobro obiskano.

Potniki, namenjeni v Dargaville, smo se prekricali na majhen obrežni parnik in kmalu smo bili v širokem ustju reke Wairoa, ki je celih 40 milj od obrežja dostopna tudi velikim oceanskim parnikom. Ob bregovih raste nizko grmičevje, zatem polagoma izginjajoči »buš« (pragozd), tu pa tam štrlijo še navpik ostanki in štori ožganih dreves. Gozde namreč v tem delu sveta pri pretvarjanju v pašnike in rodovitno zemljo kar požigajo, ker bi izsekavanje šlo prepočasi, štore in korenine potem izkopljejo, zemljo preorjejo z močnimi plugi ter posejejo s travnim semenom in pašnik je gotov, kajti podorani drevesni pepel pospešuje bujno rast. Posekavajo le najlepša drevesa, ki jih rabijo za stavbe, tako predvsem »kauri«-smreke, ali pa razne vrste

trdega lesa, ki se uporablja za izdelavo pohištva. Poti po teh izginjajočih pragozdih ni nobenih in velikanske razžagane hlode mora včasih vlačiti iz divjine po 15 do 20 parov volov do bližnje parne žage, postavljene kje blizu ob reki, po kateri se vrši domalega ves promet v teh krajih.

Wairoa je zelo počasna ter pušča v dolnjem teku mnogo blata in peska, zato vožnja po umazanorjavi vodi ni nič posebno zanimiva in prav oddahnili smo se, ko smo čez par ur zopet stopili na suho v mestecu Dargaville, obstoječem kakor druga mesta po teh kolonijah skoraj iz samih lesenih hiš. Tudi cerkve, hoteli in druga javna poslopja so z malimi izjemami zgrajena iz lesa. Večkrat sem opazoval, kako te lesene hiše gradijo. Temelja ne kopljejo nobenega in torej tudi kleti ne poznajo. Treba je samo izravnati ploskev oziroma podlago, na kateri hiša stoji. Tla niso neposredno na zemlji, ker bi to bilo zaradi vlage nezdravo, ampak počivajo na kratkih lesenih podložkih. Za hrbitišče stenam postavijo pokonci otesane trame in počez nabijejo deske, ki pridejo nekoliko ena čez drugo. Največ takih lesenih hišic je pritličnih, premožnejši pa zgradijo še prvo nadstropje. Stene je zunaj treba večkrat prevleči z oljnato barvo, da radi dežja ne začnejo trohneti. Streha je iz pocinkane pločevine, ki je navadno rdeče prebarvana in če se človek pripelje v kako avstralsko luko, se mu zasveti nasproti celo morje rdečih hiš. Znotraj so sobe prevlečene s papirnatimi tapetami ter se dajo kaj dobro urediti, tako da je po teh hišah silno prijetno stanovati. Edini zidani del so ognjišča in dimniki, in radi pazljivosti število požarov nikakor ni tako veliko kot bi človek pričakoval, dasi imajo po sobah ob eni ali drugi steni pri tleh odprta ognjišča, okoli katerih se ob zimskih večerih zbira družba ter se zabava ob prijetno prasketajočem ognju.

Bilo je sredi popoldneva, in ko sem si zagotovil prenočišče v hotelu »Northern Wairoa«, sem hitro poiskal svoje znanca, hoteč z njimi pregledati bližnjo okolico. Mesto Dargaville je bilo namreč

zadnji dve desetletji pred svetovno vojno eno najvažnejših središč dalmatinskega izseljeništvu v teh krajih, tako da je bilo to ime čisto domače zlasti okoli Makarske in Vrgorca ter po otokih Korčuli, Braču in Hvaru, od koder se še danes ljudje izseljujejo v Novo Zelandijo. Takrat je bilo po tej okolici preko tisoč dalmatinskih izseljencev, ki so bili zaposleni po tako zvanih smolokopnih poljih.

Ta smola ali »goma«, kakor so ji rekli Dalmatinci, ni nič drugega ko okamenela smola kaurskih smrek (angleški se imenuje »kauri gum«) iz prejšnjih dob zemeljskega razvoja ter leži na mnogih mestih globoko v zemlji, včasih pa tudi blizu površine; največ se je nahaja po močvirjih. Kopač mora z dolgim, tankim železnim kopjem najprej zaslediti zalogo. V to svrhu zbada tu pa tam po površini, in če mu kopje zapoje, je to znak, da je zadel z ostjo na kos smole in da se nahaja v plasti zaželeni zaklad, ki ga je treba potem izkopati. Seveda je to delo pogosto težavnejše kot bi se zdelo na prvi pogled. Dostikrat je treba iti globoko ter delati cele rove in zakope, ki so podobni strelskim jarkom. Po močvirnem polju brodijo in rijejo smolokopci, opravljeni kot ribiči v visoke ribiške čevlje, ki segajo čez kolena. (Sl. str. 85.)

Rad bi bil videl naše ljudi pri delu, zato sem naprosil starega znanca Anteja Ivičevića, naj me pelje v njihovo taborišče, ki je bilo kake pol ure zunaj mesta. Najela sva lahen »gig«, tod zelo priljubljen voziček na dveh visokih kolesih, ki je zelo pripraven za slaba novozelandska pota, in kmalu sva podila iskrega konjiča proti Hardingovemu polju. Obstala sva pri skupini za silo zgrajenih kolib na široki, deloma valoviti, na redko z grmičjem pokriti ravnini. Okoli teh lesenih koč so se radi nenadnega obiska hitro zbrale gruče delavsko opravljenih ljudi z zavihanimi rokavi, toda dobrodušnih, prijaznih obrazov. Kmalu smo se spoprijateljili in prav gostoljubno so me povabili na majhno okrepčilo. Stopili smo v kolibo, kjer so mi postregli s čajem in kruhom ter sirovim maslom. An-

glež namreč nikdar ne je kruha brez sirovega masla in te navade se tudi naši ljudje kaj hitro oprimejo. Ampak čaj, skuhan na angleški način, črn bolj ko vsaka turška kava ter močan, da se ti skoraj želodec obrača, mi je bil ne le takrat, ampak tudi ob nebrojnih drugih prilikah, res samo za pokoro.

Kolibe so slične kot si jih zgradi preprosto farmer, ko začenja iztrebljati pragozd. Vsa notranja oprema obstoji iz zelo okorne mize in par za silo zbitih stolov, po stenah visi nekaj najpotrebnejše kuhinjske in namizne opreme. V kotu je ognjišče z zasilnim dimnikom, namreč pokonci stoječi veliki kosi pločevine, ki štrlijo naravnost skozi streho. Po tleh je na več mestih nakopičena kaurška smola različnih vrst, v večjih in manjših kosih in koščkih. Nekateri teh kosov so rumene ali rjave barve, slični naši smrekovi smoli, drugi so temnejši, umazani in še pomešani z zemljo. Včasih se dobijo v zemlji precej velike kepe in znani so slučajni, da so izkopali grude, ki so tehtale do 50, 90 ali celo 100 kilogramov. Tak kos bi bil vreden svojih 15 do 30 funtov šterlingov (en funt šterlingov je danes 276 Din) ter bi že sam pomenil majhen zaklad. Ta »goma« je zelo podobna jantaru, je sicer precej krhka, vendar se pa da obdelavati, variti in topiti in naši izseljenci si iz nje režejo razne spominke: kroglice, križe, srčke, knjige, oltarčke i. t. d. Predvsem pa se uporablja za izdelavo firmežev in lakov.

Ljudje so mi pripovedovali, da jim svobodno življenje po tej okolici zelo ugaaja. Podnevi delajo, zvečer imajo tudi zabavno domačo družčino, nekoliko zabrenkajo na tamburice, zapoje »Oj ti vilo Velebita!« in druge domače pesmi, pa jim gorkeje zapluje srce in duh jim poleti v daljno, kršno Dalmacijo. Opazil sem, da so se nekateri inteligentnejši poleg angleščine bavili celo z esperantom, in ker sem bil tedaj sam navdušen esperantist, smo zapeli znano esperantsko himno »En la mondon venis nova sento«, ki se je kaj čudno razlegala po tej daljni pokrajini nekaj divjaških ljudožrcev.

Drugo jutro smo se z motornim čolnom odpeljali dalje navzgor po reki Wairoa, ki se severno od Dargavilla zviija kakor kača, in smo se čez nekaj ur ustavili v malem selu Tangiteroria. Poleg evropskih naselnikov smo opazili tu tudi nekaj v umazane cunje zavutih, ciganom podobnih maorskih otrok. Ko smo stopili nekoliko bliže, se je prikazalo izza oglov raztrganih koč tudi več maorskih možakov, ki so nas pozdravili v svojem jeziku s »Tenakoe, te pakeha« (pozdravljen, beli človek), ter nas prosili za tobak. »Kapaj the tobacco« (dober je tobak), sem se hotel postaviti z znanjem maorščine, »kapaj« (dober) je bila namreč tako rekoč edina maorska beseda, ki sem jo takrat poznal, a je bila zame skoraj usodepolna, kajti takoj so se name spustile še ženske, misleč, da sem prodajalec tobaka ter da mogoče delim zastoj vzorce kakih novih cigaret; tobak namreč v Novi Zelandiji ni monopol, ampak ga vsakdo lahko prodaja. O Maorih bi samo pripomnil, da so to ljudje prav čedne postave ter zelo podobni Evropcem, kazijo jih poleg prevelikega nosu samo premočne ustnice, rjavi pa vsaj nekateri niso prav nič bolj kot južni Italijani. Včasih so se zelo tetovirali, dandanes pa samo omožene ženske nosijo navadno pod spodnjo ustnico tetovirano znamenje, obstoječe iz dveh polobročkov.

Iz motornega čolna smo presedlali na velik, ropotajoč poštni voz. Izprva gre pot nekoliko navkreber in vedno bolj se izgublamo v pristni novozelandski »buš«, ki mu dajejo posebno čarobnost visoke kaurške smreke, vitke palme »nikau«, orjaške drevesne praproti s svojimi zelenimi pahljačami ter pestra »božična drevesa« (»pohutukava«), ki se ravno za božič odenejo v škrlatasto cvetje. Polagoma pridemo zopet iz goščave in tu pa tam opazimo na holmčskih skromne hišice naselnikov. Takoj po praznikih bodo začeli zopet požigati cela pobočja in takrat bo po bližnji in daljni okolici toliko dima, da ga bomo čutili celo v mestu.

Pota po severni aucklandski okolici niso posebno uglašena in v stari poštni

kočiji smo si dobro pretresli kosti, preden smo se ustavili v mestecu Whangarei. Ime je maorskega izvira ter pomeni »skrivališče« ali »zasedo«. Maori so namreč bili v prejšnjih časih zelo bojevito pleme ter so bili mnenja, da je vojskovanje edino za moža dostojno opravilo. Bržkone se je morala na tem kraju vršiti kaka važna bitka, pri kateri je sovražnik nenadoma prišel iz zasede ter nepričakovano odločil usodo nasprotnega rodu.

Bilo je vprav okrog poldne, in ker je že za drugi dan koledar napovedoval božič, se mi je mudilo naprej proti češki naselbini Puhoi, kamor me je bil povabil dober prijatelj na počitnice. Stopil sem v bližnji bar, da bi se za silo nekoliko pokrepčal ter poizvedel, kako bi najhitreje mogel priti do cilja. V pojasnilo povem, da »bar« po angleških deželah ne pomeni nič drugega, ko navaden bufet, kjer se stoje popije kozarec kake alkoholne ali pa tudi brezalkoholne pijače in se obenem dobi tudi mrzel prigrizek. Sreča mi je bila mila, dobil sem tu ovčjereja, farmerja Mac Tavish-a, s katerim sem se bil seznanil v neki aucklanski družbi. Namenjen je bil v isto smer ter me je brez nadaljnje povabil, naj prisedem v njegov avtomobil, kar sem prav rad storil. Z avtom je šlo dosti hitreje ko prej s poštnim vozom, dasi smo se tudi sedaj dobro zibali in odletavali po teh ilovnatih in prstenih potih, ki jih pač naredi promet sam, a se drugače nihče zanje ne briga. Sredi popoldneva smo vendarle srečno dospeli v Puhoi, kjer sem se žali-bož moral posloviti od prijaznega McTavisha in njegove družbe. Selišče ni veliko, kajti naselniki so večinoma raztreseni po okolici in po angleški navadi ima vsak svoj dom sredi svojega zemljišča. Tu pa so si ustvarili nekako središče, postavili cerkev in šolo, okoli katere se je nabralo nekaj hiš in par prodajaln. Vse te stavbe so seveda lesene istotako kot gostilna, ki nosi imenitni naslov »hotel«, kar pa pomeni po teh krajih le toliko, da sme ob natančno določenih urah tekom tedna prodajati alkoholne pijače, dočim je ob nedeljah

vsaka prodaja alkoholnih pijač strogo prepovedana, pač pa se dobijo tudi ta dan jedila, točiti se pa smejo samo neopojne pijače.

Cela vasica, ki tvori z bližnjimi kraji nekako katoliško oazo v pretežno protestantski okolici, je bila v prazničnem razpoloženju. Cerkev so odevali v zelenje ter jo krasili s svežim cvetjem, kar se pač zdi nenavadno človeku, ki je navajen zasneženega evropskega božiča. Otroci so se pehali sem in tja ter razkazovali drug drugemu, kaj jim je prinesel »Santa Claus« ali kakor ga tu navadno imenujejo »Father Christmas«

Gosp. pisatelj Fr. Miklavčič na konju pred hišo Mr. Fitzdhuma.

(oče božič), dobrodušen starček z dolgo sivo brado in kapuco, podoben staremu puščavniku, v katerega se je po angleških deželah prelevil naš sveti Miklavž. Bradati farmerji so se v družbi svojih žena gnetli po prodajalnah, želeč se za praznike opremiti s priboljški ter oskrbeti vse potrebno za božični obed, ki ga otroci po tem delu sveta pričakujejo s podobno radostjo kot smo se včasih doma veselili »semnja«.

Pred cerkvijo sem se predstavil župniku O'Hara, ki je bil, kakor kaže ime, irskega pokolenja, ter ga zaprosil, naj bi mi podal nekaj podrobnosti o zanimivi naselbini. Pokazal mi je v gruči ljudi starega, a še vedno čvrstega možička

s sivo brado, češ, od njega boš izvedel vso zgodovino iz prvega vira. Ozrl sem se in na veliko svoje veselje takoj spoznal v možu Mr. Fitzdhuma, starega znanca in dobrega prijatelja, prav onega, ki me je bil povabil, naj ga obiščem o božičnih praznikih. Takoj sem stopil k njemu in krepko sva si segla v roke. »Torej si vendar prišel, moj mladi radovednež«, me je pozdravil, »pričakoval sem te že zjutraj po najbližji poti.« — »Saj veste, da rad nekoliko kolovratim po deželi, sicer bi ne zaslužil Vašega naziva,« tako sem se opravičeval. Govorila sva v čudni mešanici angleškega, nemškega in češkega jezika. Ko sva se bila prvič srečala, me je imel sploh za Ceha, jaz pa sem ga seveda smatral za Nemca. A motila sva se oba. Ponosno je izjavil, da je Slovan, dasi je večina te naselbine nemškega izvira, in tudi žena mu je Nemka. »Vse ljudi je Bog ustvaril,« tako sem mu dejal, »dasi nekateri ošabni veliki narodi tega nočejo priznati.« V spominu sem zbiral ostanke češčine iz dijaških in vojaških let, da sem mogel z njim nekoliko »pomluviti« v njegovi materinščini. »Tudi jaz pozabljam svojo staro govorico,« tako mi je tožil, »le očenaš in vero še znam moliti češki, kakor me je naučila mati. Vrgel sem se bolj po materi, kajti oče mi je bil Nемец in v mladosti sem prav za prav govoril oba jezika.« Zanimal se je, od kod znam češki. »Ah, pane Fitzdhum,« sem mu pojasnjeval, »veste, vzgajal sem se v zavodu, v katerem je bil zapustil močne sledove neki profesor, ki je v svetu učenjakov znan pod latinskim imenom Sempronius Tiro. Pod njegovim vodstvom in vplivom smo se učili vseh slovanskih jezikov in posebno češčina mu je bila pri srcu.« Prav zadovoljno je kimal z glavo, ko sem mu podajal idealiziran oris svojega dijaškega življenja.

Stari Fitzdhum mi je še enkrat ponovil svoje vabilo in kmalu sva korakala po rebri za vasjo proti njegovi farmi, ki se nahaja pičlo uro hoda od glavnega selišča. »Jaz sem še od mladih let prijatelj pešhoje,« tako je dejal, »a ljudje tod ponavadi le jahajo, ker so pota slaba

in konji niso dragi. Mladi svet sploh postaja vedno bolj mehak. Kaj smo morali vse prestati, ko smo se pred približno petdesetimi leti naselili v tem kraju!«

»Kako pa ste vendar zašli v ta daljni del sveta,« sem ga skušal spraviti v pravi tir, »in sicer pred koliko leti?« »Povest je dolga ali pa tudi kratka, kakor jo že človek vzame. Vsi tukajšnji naselniki smo doma iz plzenjske okolice, jaz sam sem bil rojen v Honozicah v tinskem okraju. Spravil nas je pa v to daljno tihomorsko kolonijo neki bivši stotnik Krippner, ki je bil v Evropi nekaj zagrešil in je moral pustiti vojaško službo. Začel je bloditi po svetu, vstopil je v angleško kolonijalno armado ter se je tu boril z Maori, ki so bili pred pol stoletjem še zelo bojeviti in so se bili vprav uprli. Leta 1863. nas je prišlo semkaj iz plzenjske okolice okoli sto ljudi, samih mladih fantov in deklet. V ta kraj smo dospeli ravno na praznik sv. Petra in Pavla in prav dobro se še spominjam, kako so Maori doli ob tej reki, ki se zvija med griči proti morju, prvi večer plesali svoj divji bojni ples. Bili so tetovirani po celem telesu ter okrašeni na glavi s peresi in drugo šaro, drugače pa so bili — moški in ženske — skoraj tako opremljeni kot jih je Bog ustvaril.

Kakor sem že omenil, so bili Maori takrat še precej divji in še tedaj se je govorilo, da so v krajih, oddaljenih od belih naselbin, pohrustali včasih kakega človeka. Natančneje tega seveda ni bilo mogoče dognati in morda je te govorice povzročila le živahna ljudska fantazija ob spominu na prejšnje čase. Prav dobro se pa še spominjam nekega starega, čokatega Maora, ki me je včasih prišel obiskati in se hvalil, koliko ljudi je v svojem življenju že spravil pod streho. Bahal se je, da bi še pojedel kakega belca, če bi nanesla ravno prilika. Bila je to seveda le bolj baharija, vendar mi je bilo kar tesno pri srcu, ko me je včasih tipal po plečih ter cmokal z debelimi ustnicami. Temu divjaku je bilo ime Henare Kaihau. Bil je krščen, menda od nekega protestantskega pastora, toda krščanstvo mu še ni bilo prodrlo glo-

boko pod kožo. Pripovedoval mi je v okorni angleščini različne zgodbe o dobrih starih časih, v katerih je bilo dosti »mesa«, zlasti kadar so se vojskovali. Jedli so ponavadi ljudi, ki so pripadali tujim rodovom, osobito vojne ujetnike. Včasih so pa za spremembo pohrustali tudi kakega člana domačega plemena in zlasti otroci so jim dobro tekli. O belem mesu so pravili, da je slano; ni čuda, saj Evropci, kot znano, uživajo sol, kar pa tedaj še ni bila navada pri Maorih. Drugače so ti ljudje živeli od rib, raznih školjk in divjačine, pa tudi razni črvi, ki jih dobiš po deblih trohnečih dreves, so jim šli dobro v slast. Za delo niso marali. Edina stvar, ki so jo pridelovali, je bil nekak sladki krompir, zvan »kumara«, ki ima dokaj netečen okus.

Angleška vlada, ki je zelo pospeševala naseljevanje, je vsakemu novemu naselniku podarila 40 akrov (okrog 16 ha) zemlje v last. A ker sem si bil izposodil za vožnjo potrebni denar, kakih 16 funtov šterlingov, od nekega sopotnika, sem mu moral za plačilo prepustiti več nego polovico meni odkazanega zemljišča. Izprva mi je šla zelo trda, kajti vsa ta zemlja je bila pokrita z divjim pragozdom. Mesece in leta je bilo treba sekati in trebiti. Za hrano smo streljali divje golobe in razno divjačino. Streliva je dostikrat primanjkovalo, zato smo vedno znova uporabljali svinčena zrna, kolikor jih je bilo dobiti v mrtvi zverjadi. Tobak je bil drag in smo morali kaditi krompirjevo listje, za čaj so nam pa služila različna zelišča.

Kmalu sem si izbral tudi tovarišico in sicer iz naše naselbine. Pogosto mi je pravila, kako so ji starši ponujali najlepšo obleko, če bi hotela ostati doma na Češkem, a želela je videti daljni svet in odšla je z našo družbo. Za poroko sem si moral izposoditi funt šterlingov, tako trda mi je tedaj predla za denar. Zgradil sem si preprost dom in dolga leta sva z ženo trpela in delala v potu svojega obraza, nosila gnoj, prekopavala zemljo ter trebila in požigala praprot in robido. V slabih časih je za ko-

silo in južino moral biti dober kos črnega kruha in kozarec vode. Pogosto sem po cele tedne hodil delat na cesto doli k jezeru Takapuna, šest do sedem ur pešhoda od tod. Vendar sem vsako soboto prišel domov malo pogledati po družini, a v nedeljo opolnoči je bilo zopet treba odriniti nazaj. Takrat sem postal dober pešec, kajti konja v tistih časih še nisem premožel. Z varčnostjo in pridnim delom sva si z ženo polagoma opomogla, popravila in povečala hišo ter prikupila dosti zemlje, katere sedanja vrednost je pet- do desetkrat tako velika.«

Ob tem pripovedovanju sva dospela do vrha slemena, pod katerim se je razprostirala prijazna dolinica. »Tu doli je moje domovanje,« je dejal moj spremljevalec, ves zasopljn od pota in govornice. »Glej hišo na malem gričku in okoli nje sadni vrt, na katerem sem vsako drevo zasadil z lastno roko! Sedaj vprav črešnje zorijo.« — »Kako prijetno iznenadenje,« sem vzkliknil, »zrele črešnje sedaj o božiču!« — »Tebi se stvar zdi čudna, ker si z duhom še vedno v Evropi. Jaz sem se pa v petdesetih letih že privadil tega narobe-sveta. In če bi nekega dne jel hoditi po glavi, bi se mi tako rekoč ne zdelo nič izvanrednega.«

Dospela sva do njegovega doma, kjer je gospodarja že težko pričakovala njegova žena in vsa družina, kajti precej sva se bila zakesnila. Tudi mene so vsi sprejeli nadvse prijazno. Radovedno so me izpraševali po novicah iz Evrope. Pogovarjali smo se pozno v noč, modrovali o tem in onem, ter primerjali med seboj šege in navade starega in novega sveta.

V tem delu sveta ne poznajo polnočnic. Zato sem se dobro odpočil in na božično jutro sva jo s starim Vaclavom zopet mahnila peš k cerkvenemu opravilu, ki je bilo oznanjeno ob deveti uri. Od vseh strani so naju dohitevali okoličani, ki so bili skoraj vsi na konjih, kajti tu na deželi jaha vse, moški, ženske in celo otroci; včasih dobiš kar po dva dečka na enem konju. Moj men-

tor mi je pripovedoval, da novozelandski farmer rajši izgubi celo uro, loveč konja po pašniku, kot pa da bi se napatil peš k četrt ure oddaljenemu sedu.

Cerkev je bila natlačeno polna. Silno se je bilo nagnetlo ljudstva iz bližnje in daljne okolice, poleg tega sem pa opazil tudi mnogo mestnih izletnikov iz letovišč in poletnih taborišč ob bližnjem morskem obrežju. Mogočno in slovesno so donele božične pesmi, tako da je vse ozračje trepetalo svečanostnega navdušenja in prazničnega razpoloženja, in tudi jaslice so bile postavljene na enem koncu cerkve. A vendar to ni božič! O božiču mora škripati od mraza in ledene sveče morajo viseti od streh. Tu pa solnce tako toplo pripeka skozi cerkvena okna, prekrižana z zelenimi vejami svežih novozelandskih »nikau«-palm, da ozračje postaja soparno in se potimo od vročine.

Po cerkvenem opraviu sva se s starim Vaclavom podala zopet proti domu ter udobno legla v travo pod široko črešnjo, ki je stala vprav pred hišo. Kar začujeva peket konjskih kopit. Prijahali sta dve mladi gospodični: gospodarjeva nečakinja Kathleen (Katarina) in Miss Molly, njena prijateljica iz mesta, ter prožno skočili iz sedla.

»Ah, Miss Molly,« sem vzkliknil, »kako prijetno presenečenje! Če se ne motim, se poznavam izza zadnje dobrodelne prireditve pri trgovcu Kronfeldu. Baš srečen slučaj vas je privedel semkaj!« — »To se bo šele videlo,« je modro odgovorila mlada dama, ki je bila sicer po svojem poklicu tipkarica pri odvetniku Smithu. »Svoje božične počitnice preživljam v taborišču ob bližnjem otoku Kawau, kjer nas morete danes popoldne obiskati, če vas ravno zanima.«

Med tem pogovorom smo zaslišali »gong« (neke vrste bobenček iz kovine), ki nas je z zamolklo-zvenečim glasom klical k božičnemu obedu. Miza v prostorni obednici je bila lepo okrašena z zelenjem in pomladanskim cvetjem. Med

Angleži je ob takih prilikah navada, da povabijo poleg ožjih članov družine tudi nekaj dobrih prijateljev in znancev, da se zabava bolj živahno razvije. Tako smo imeli v naši družbi več odraslih, večinoma že oženjenih sinov in hčera mojega gostitelja, ki so bili dospeli s svojimi družinami. Mene so posadili med gospodični Kathleen in Molly in udati sem se moral v svojo usodo.

Na sprednjo stran mize je sedel domači gospodar in pred njega so položili, kot je ob takih prilikah navada, na velikem krožniku pečene purana, ki ga je po angleškem načinu kot gospodar moral sam razrezati ter deliti med goste. Preden pa se je spravil na to važno opravilo, je nastopil slovesen trenutek. Treba je bilo priklicati blagoslov iz nebes na božične darove, pod katerimi se je šibila bogato obložena miza. Mene je popolnoma prevzelo svečanostno razpoloženje, zameglilo se mi je pred očmi in moj duh je splaval čez daljna morja v zasneženo slovensko domovino, dvignilo me je in oprostivši se pri gostih, sem prosil hišnega gospodarja, da zmoli očenaš v češkem, svojem materinem jeziku. Radosten sijaj je obdal obličje starega prijatelja in ugodil je moji prošnji, dasi mu je od ginjenja večkrat beseda zastajala. Za njim je najstarejši sin ponovil molitev v angleškem jeziku. Stari in novi svet sta se srečala v prijateljskem objemu.

Med obedom smo prijetno kramljali o različnih zanimivostih in posebno jaz sem se dobro počutil med romantično razpoloženo Katarino na svoji levi ter resno Miss Molly na desni strani. Ko je prišel na vrsto znani »božični pudding« (Christmas Pudding), je moja leva sosedinja naenkrat zardela, kajti v svojem kosu je odkrila lep prstanček, jaz pa sem naletel na čednega srebrnega prašička. V pudding namreč devajo pri tej priliki različne take malenkosti z namenom, da bi vsak gost po možnosti kako tako stvar dobil za spomin.

»Bilo srečno!« sem ji smehljaje pripomnil. — »Rajši bi imela prašička,« je

odgovarjala sedemnajstletna Katarina na nagajive opazke od vseh strani. »Prašiček vedno pomenja srečo, le-ta stvar pa ne.« Hotela je pokazati, da že pozna življenje. »Letos, prihodnje leto, enkrat, nobenkrat,« je preštevala rozine Miss Molly na drugi strani ter napol nejevoljno porinila na stran krožnik, ker se je izšlo samo na »enkrat«. Izdala se je,

stom, da osebno poznam Češko, staro domovino hišnega gospodarja in gospodinje, slavil podjetnost njenega ljudstva v starem svetu kakor tudi v tej koloniji, kamor je pred petdesetimi leti zašel majhen drobec tega izredno pridnega naroda. Omenjal sem, kako krščanstvo vedno bolj prodira tudi v najbolj neznan pokrajine ter oznanjujoč mir lju-

Dalmatinski izseljenci pri kopanju kauske smole v okolici mesta Auckland v Novi Zelandiji. Pri kopaču v levem kotu se dobro vidijo njegovi visoki škornji, pri možu v desnem kotu pa dolgi železni drog, s katerim sledi smolo v močvirju.

da je bila njena »logika« le izumetničena in priučena v pisarni dolgočasnega odvetnika Smitha.

Postajali smo razigrani in pričele so se napolnite. Stari Vaclav je voščil svoji družini kakor tudi vsem ostalim gostom vesele praznike ter izrazil željo, da bi se družba še večkrat na ta dan sešla na njegovem domu. Zdelo se mi je, da moram tudi jaz spregovoriti nekaj besedi. Misli so se mi porajale kar same od sebe. Povedal sem zbranim go-

dem na zemlji ustvarja med njimi tisto veselo in praznično razpoloženje, v katerem se človek počuti kakor doma tudi v najbolj oddaljenem delu sveta. K sklepu sem orisal nasprotje med božičem na severni in južni polobli ter razložil nekaj naših domačih običajev.

Ko je bil obed končan, so ostale ženske za nekaj časa v obednici, moški pa smo odšli na prosto, ker so nekateri hoteli kaditi, kajti po angleškem običaju v prisotnosti dam ni dovoljeno pušiti.

Mene je zanimal pašnik v bližini, po katerem se je podila cela čreda Vaclavovih konj. V tem subtropičnem delu sveta, kjer razen na visokih gorah ne poznajo snega, sploh nimajo hlevov, ampak so vse živali, tako ovce kakor goveja živina in konji poleti in pozimi, ponoči in podnevi vedno na prostem. Samo krave ponavadi opoldne priženejo v zasilne staje, da jih pomolzejo. Da se živina različnih gospodarjev ne pomeša, je vsak gospodar zakonito primoran obdati svoje posestvo in po potrebi tudi posamezne parcele z ograjo iz bodeče žice.

Za menoj je prišel moj gostitelj ter me je vprašal, če se zanimam za jahalni šport. »Če pravim šport,« je dejal, »govorim po evropsko, kajti jahanje je v tej koloniji res življenska potreba, vsaj za mlade ljudi, ki morajo iti naprej s tokom časa.« — »Dozdaj še nisem imel časa za take stvari, in če opazujem tistole krasno žival, ki se podi po pašniku ter enkrat stoji na sprednjih, drugi hip pa že na zadnjih nogah, se mi zdi vsa zadeva tudi precej nevarna.« Pobrskal sem po spominu ter se domislil svojih jahalnih poizkusov, ki smo jih pred mnogimi leti kot prvošolci imeli s Sirčevim oslom na dekanijski pristavi v Kranju. Jahali smo seveda brez sedla kot pravi »cowboy-ji«, in sicer ni bil to nič kaj posebno prijeten šport, kajti ubogi dolgošnik je bil tako mršav ko kaka bosenška buša in njegovo hrbtišče je bilo trdo in robato ko skalnat gorski greben. Bil je poleg tega tudi tako počasen, da smo ga včasih komaj mogli premakniti z mesta.

»Kakor vidim se nekoliko pomišljaš,« je nadaljeval moj gostitelj. »Ali ne veš, da je konj bolj pameten ko človek?« — »Nekaj takega nam je pripovedoval za časa mojega službovanja pri vojakih tudi naš stotnik, ki je jezdil pred četo na starem mršavem kljusetu. A verjeti tega vendarle ne morem.« — »Hočem ti dokazati,« je odgovoril gospodar odločno ter poklical srednjeveliko kobilico, ki se je pasla v bližini ter bila na videz

res zelo krotka. Na mah je prišla k ograji, stari Vaclav je odprl velika lesena vrata in sledila nama je proti splotju kot psiček. Nataknila sva ji uzdo in privezala sedlo.

»Zdaj pa gori!« je komandiral prijatelj, mi pomagal v stremena ter me z močnim sunkom porinil v sedlo. Dal mi je v roke vajeti, prijel kobilico za uzdo ter jo peljal parkrat gori in doli po travniku. »Vidiš, da gre dobro, le pogumno se drži, pa boš v sedlu doma kot star konjenik,« tako me je bodril ter me nato prepustil svoji usodi. Pač ni opazil, da me je spreletavalo neko čudno čuvstvo, kajti zdelo se mi je kakor da bi bil previsoko v zraku. V tistem hipu je kobilica pogledala nazaj, kakor bi se hotela prepričati, kakšnega junaka ima danes na sebi, se pognala naprej in v naslednjem hipu sem ležal v travi kakor sem bil dolg in širok. Izza očla se je zaslišal krohot, iz katerega sem sklepal, da sem napravil božični družbi veliko veselje. Potipal sem se po rebrih ter ugotovil, da so še vsa cela. Stari Vaclav je bil takoj pri meni ter me je tolažil, da mora vsak najmanj devetkrat pasti s konja, preden se nauči dobro jahati. Kmalu sem se pomiril in drugič je šlo že bolje. Poizkušal sem vzdrževati ravnotežje s koleno ter se predpisno dvigati, kot sem slišal povelja z desne in leve, skratka, prvi strah je bil premagán in zdelo se mi je, kakor da bi tudi kobilica postajala z mano bolj zadovoljna. (Sl. str. 81.)

»Priredimo za popoldne 'piknik' (izlet) v bližnjo okolico,« je predlagal eden izmed domačih. »Kaj ko bi presenetili taborišče naše družbe na morskem bregu pri otoku Kawau. Vsi na konjih, in napademo jih kakor Indijanci!« To je bil predlog od strani Miss Molly, in stari Vaclav, ki je bil ta dan izredno dobre volje, je brez nadaljnjeга prikimal. »Konj in sedel bo dovolj za vas vse, le poveselite se, jaz pa ostanem rajši pri domu, zvečer se zopet vidimo.«

Rečeno, storjeno. Dame so se primerno preoblekle in vsa družba je od-

jahala v vzhodni smeri proti morskemu obrežju. Meni je stari Vaclav radi previdnosti pridelil v varstvo enega svojih mlajših sinov, s katerim sva bolj počasi jahala za ostalo družbo. Ko sva izgubila izpred oči nadležno spremstvo, sem poizkušal malo galopirati, a kmalu sem izprevidel, da bo trajalo še precej časa, preden bom obvladal vse jahalne umetnosti. Jezdci, prihajajoči od nasprotnne smeri, so me parkrat vprašali, če je morda moja kobilica izgubila podkev, ker tako previdno z njo ravnam, a jaz sem odgovarjal, da je utrujena ter je radi tega nočem pregnati.

Za dobre pol ure smo dospeli do morskega obrežja, ki je bilo na tej strani v razdalji več kilometrov posuto z drobnim, belim peskom, po katerem je kar mrgolelo prazniških izletnikov iz bližnje in daljne okolice. Ravno tako živahno je bilo tudi na vodi, kajti krasno vreme je bilo privabilo vse polno kopalcev. Otroci so delali gradove iz mehke sipe, napeljavali vodo v okope ali škroftotali po topli vodi. Da, težko mi je bilo verjeti, da je to res božični dan!

Ogledali smo si taborišče naše voditeljice Miss Molly, ki se je nahajalo ob prijetnem, v zatišju se nahajajočem zalivu pod vznožjem zelenih hribočkov ter je bilo pod nadzorstvom ugledne starejše dame iz Aucklanda. Ženska družba je stanovala v lesenih letoviških hišicah blizu obrežnega hotela, moški pa so bili pod šotori. Poleg kovanja in veslanja so imeli tudi obilo druge zabave, lovili so ribe, prirejali športne tekme in izlete v okolico ali hodili streljat divje kunce, ki so se v Novi Zelandiji in Avstraliji silno razmnožili. Kar na travi so priredili igrišče za tenis, pri katerem se je udeleževala predvsem mlajša družba, dočim so pri krokeju prišle do veljave tudi starejše dame-pokroviteljice.

Moja družba je prišla na misel, da bi bilo prav primerno, če bi priredili po dolgi peščeni obali božične dirke in kmalu se je začelo živahno tekmovanje za različna darila, poklonjena od darežljivih gostov. Pač ni treba poudarjati, da

sem se teh tekem udeleževal le kot opazovalec, in še celo tekma za »božični pokal« me ni spravila iz ravnotežja, pač pa je sodelovala moja kobilica, ki je pod spretnim jahačem skoraj odnesla prvo darilo.

Ko se je jela delati noč, smo se poslovili od prijazne Miss Molly, ki se je bila medtem že docela razgibala ter nam je razkazala vse zanimivosti po tej okolici. Razšli smo se na različne strani, a vedno še nas je bila čedna kopica, ki se je vračala v smeri proti Puhoi-u, oziroma proti Vaclavovemu domu. Zopet sem ostal prav na koncu ekspedicije, toda to pot nisem prišel na svoj račun, kajti brž se je pokazalo, da kobilica ni bila več voljna podpirati moje zavlačevalne taktike. Bil je lep, svetel večer in v toplem vzduhu je plaval vonj pomladnega cvetja. Toda ni mi bilo sojeno, opajati se z romantiko krasne noči, kajti spredaj so zapaketala kopita in mojo kobilico je prevzelo tako hrepenenje po domu, da je tudi ona z veliko naglico jela ubirati za ostalo družbo. Jaz pa sem seveda odletaval v sedlu, pogosto nekako plaval po zraku, se lovil za grivo in v kritičnih trenutkih objemal kobilico okoli vratu.

Ko sem dodobra pretresen vendarle do Vaclavovega doma, sem s precejšnjo težavo zlezel s sedla in zdelo se mi je, kakor da bi imel vse kosti polomljene. Previdno so me posadili v obednici na zofo in kar po vrsti sem praznil skodelice čaja, kajti bil sem ves prepoten in čutil sem velikansko žejo. Močno zdelan in utrujen sem se spravil spat, in ko sem se drugo jutro prebudil, je bilo solnce že visoko na nebu.

Štefanovo imenujejo Angleži »Boxing Day«, ker je ta dan določen za oddajo božičnih daril, ki jih človek skoraj mora prinesiti v lepem zavitku ali škatlici (box). Ta dan so poleg velikonočnega ponedeljka v Aucklandu najznamenitejše konjske dirke celega leta in prav lahko sem dobil avtomobil za Auckland, ker je vse drlo v mesto. Prav žal mi je bilo, da sem se moral tako hitro poslo-

viti od starega Vaclava, in ko sem mu krepko stisnil roko, me je iskreno povabil, naj ga čimprej zopet obiščem. Z avtom sem bil v par urah v Aucklandu. S seboj sem prinesel toliko spominov, da me za delj časa niso več zanimale niti dirke niti kakki drugi športi.

Ko zbiram stare spomine, mi pogled uhaja na zanimivo pokrajinsko sliko, ki visi na steni nad mojo pisalno mizo. Na levi se razprostira košato božično drevo, čigar rdeče cvetje se usiplje po obrežju, preko morskih valov pa plava jadrnica z razprostrtimi belimi jadri v varen pristan. Na drugi strani brega je opaziti več mogočnih evkaliptovih dlreves, v ozadju nad morjem se dviga vrsta manjših hribčkov, proti katerim leti jata divjih golo-

bov. Tudi moje misli hitijo za temi golobi, kajti na enem teh hribčkov se nahaja dom mojega prijatelja Vaclava.

A njega danes ni več med živimi. Pred nekaj meseci sem dobil sporočilo, da je tudi on odložil trohnelo skorjo svojega telesa, njegova barka je splavala v varen pristan nad zvezdami, in gorka solza se mi je utrnila iz očesa ob spominu na prijetne božične praznike, ki sem jih pred več kot desetimi leti preživel pod njegovo gostoljubno streho. Zopet obhajamo božič, a dočim je v Evropi ves zasnežen in leden in mrzla burja brije okoli voglov, potresa tam za daljnimi morji topel, prijazen vetrič sveže rdeče cvetje božičnega drevesa po prijateljevem grobu.

Dr. V. Bohinec:

Nastanek geografske karte in njena vsebina.

(Konec.)

II. Delo v kartografskem zavodu.

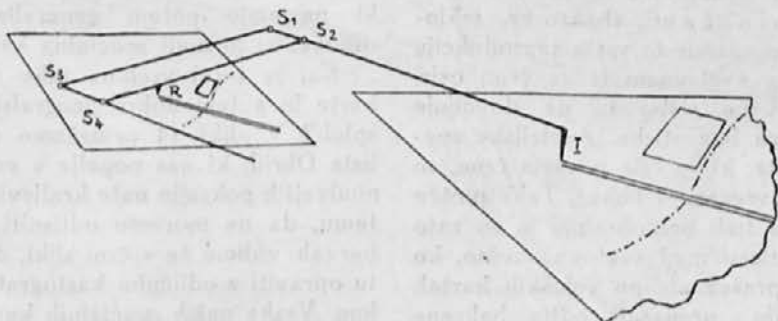
Po večtedenskem delu v ozemlju se vrne kartograf z bogatim gradivom v kartografski zavod, kjer porabi zopet po več tednov ali celo mesecev, da izgotovi končno karto. Iz svojih številnih risb, posameznih listov za poedine geografske faktorje v dotični pokrajini, iz neštetihih beležk in izračunanih višinskih podatkov sestavlja sedaj na novem risalnem papirju risbo, ki združuje vse gradivo v harmonično celoto, tako da dobimo v vseh delih enakomerno podobo narave. Vendar pa tudi to delo niti za dobrega risarja ni lahko, ker mora vedno generalizirati, t. j. prenašati podatke svojega v velikem merilu v naravi izvršenega snimka v vsekakor manjše merilo končnega zemljevida. Pri manjšanju predmetov se mora vedno na to ozirati in n. pr. pri tlorisu kakega mesta ne bo več narisal vseh hiš, kakor je to morda storil v ozemlju, ampak si bo izbral le važnejša poslopja, cerkve, odličnejše jav-

ne zgradbe itd., od prometnega omrežja pa le glavne ceste in mostove, ne pa vseh potov, mostičkov ali celo brvi. Slično bo postopal pri risanju zemeljskih oblik. Postopek generaliziranja si lahko predočimo, če se vmislimo v položaj zrakoplovca, ki se dviga vedno višje nad kako pokrajino. Čim višje pride, tem bolj se manjša zemlja pod njim in tem bolj se strinjajo posamezne hiše mest in vasi v nedoločno belosivo skupino zidovja, strinjajo se celo posamezne gore in gorski grebeni v temno kopo gorovja, in velika reka, ob kateri je bilo v neznatni višini mogoče opazovati še stranske rokave in tolmane, ima z višine kakih 1500—2000 m že podobo ozke srebrne ceste, ki se vije skozi pokrajino.

Mnogo koristi kartografu pri pomanjševanju in v danem slučaju tudi pri povečevanju geografskih kart tako zvaní pantograf, aparat, ki dovoljuje neposredni prenos risbe iz večjega v manjše merilo ali obratno. Pantografi karto-

grfskih zavodov so instrumenti največje natančnosti, ki delujejo seveda brezhibno; naša risba št. 13 nas uvaja le v princip tega aparata. Sestavljen je iz paralelograma iz lesenih ali kovinskih palic, ki se ob vsakem gibu premaknejo v sklepih S_1 , S_2 , S_3 in S_4 . Stranica S_1 — S_2 je podaljšana in nosi vodilno iglo I, ki jo vodi kartograf po črtah risbe, ki jo želi pomanjšati. Na stranici S_4 — S_3 je pritrjen svinčnik oziroma risalno pero R, v točki S_3 — tečaju — pa je aparat pritrjen tako, da se krog nje lahko vrti proti desni in levi. Če premaknemo vodilno iglo I, se premakne z njo ves paralelogram, svinčnik pri R pa riše na priprav-

ploščo in litograf razčleni radi tega original na več posameznih delov, ki dajo šele skupaj tiskani zopet celoto. Vsaki litografski plošči je določen neki del zemljevidne vsebine. Na naših jugoslovanskih specialnih kartah so n. pr. risane reke in jezera v temnomodri, pisava, krajevne značke in prometna mreža v črni, višinske črte v rdečkastorjavi, gozdovi v svetlozeleni barvi. Ti štirje deli zemljevidne vsebine tvorijo osnovne plošče za pomnoževanje zemljevida in zato imajo v Vojnem geografskem institutu v Belgradu za vsako karto štiri plošče: prva je tako imenovana rečna plošča (modra),

13. slika: Princip pantografa.

ljenem risalnem papirju manjšo risbo, ki po legi in obliki popolnoma odgovarja originalu v večjem merilu. Merilo pomanjšane karte je odvisno od stališča svinčnika R, ki se da premikati na palici S_1 — S_2 ; sama ta pa tudi ni čvrsto pritrjena, temveč se da istotako premakniti proti palici S_1 — S_2 ali proč od nje.

Ko je risba karte popolnoma gotova, jo dobi v roke litograf (kamenotiskar), ki ima pripraviti in izvršiti tisk. Njegova naloga je tedaj ta, da izgotovi potrebne tiskarske plošče, ki omogočijo točno reprodukcijo originala v neštevilnih, originalu čim bolj podobnih odtisih. Število tiskarskih plošč, litografskih kamnov, se ravna popolnoma po originalu, zlasti po njegovih barvah. Kajti vsaka barva zahteva svojo lastno

druga plošča za pisavo (črna), tretja terenska (rdečkastorjava), četrta vegetacijska (zeleni). Vsak list mora štirikrat v stroj, preden je dotiskan. Poleg omenjenih štirih plošč pa obstoja v Belgradu še pete; za pisavo sta namreč potrebni dve plošči, ker izhaja naša specialna karta v cirilici in latinici.

Tudi litografsko in sploh reprodukcijsko delo je silno težavno in trudapolno. Vsaka plošča dobi risbo, ki jo mora litograf prenesti potem tako imenovanih pa v z točno z originala na kamen, in sicer vedno narobe, da je potem tisk pravilen, pri čemer je treba neprenehoma paziti, da odgovarjajo plošče tudi točno druga drugi. Litograf mora biti zlasti izurjen tudi v pisavi, v risanju posameznih črk, saj tu nimamo opraviti z vlitimi črkami, kakor pri dru-

gem tisku, temveč je treba vsako ime v ploščo vrisati in črke morajo biti enako velike, enakomerne in sorazmerne med seboj; pisave so pa vrhu tega, kakor znano, na isti karti različne. Sploh bi mogli razpravljati o litografskem delu kartografskih zavodov na dolgo in široko, tako o korekturah na kamenu, o jedkovanju, o pripravi barv in drugem — vendar pa to ne spada več toliko v članek o nastanku geografske karte. Najlepše uvede laika v razumevanje kompliciranega kamenotiskarskega dela seveda obisk v litografskem oddelku kake tiskarne in imamo za tak posej priliko tudi v Ljubljani.

Geografske karte se seveda lahko tiskajo tudi z drugimi, n. pr. kovinskimi ploščami (bakrorez, jeklorez itd.); vendar je ta vrsta reprodukcije uporabljiva v glavnem le za črno ozir. eno barvno risbo in ne dovoljuje ploskovnega barvotiska. Avstrijske specialne karte, ki so bile povsem črne, so n. pr. bile vrezane v baker. Take plošče se kajpada tudi brž obrabijo in so zato Avstrijci zlasti med svetovno vojno, ko se je povpraševanje po vojaških kartah podesetorilo, prenašali odtis bakrene plošče na litografski kamen in z njim odtiskavali poljubno število zemljevidov.

III. Vsebina geografske karte.

Gotova karta je ponos kartografa in kdor ve, koliko dela vsebuje tak list, ki ga vzamemo n. pr. v šoli ali na izletu tako ravnodušno v roko, bo ta ponos tudi razumel. V naši državi dela Vojni geografski institut že več let z vso vne- mo na novi specialni karti naše kraljevine v merilu 1 : 100.000 in lahko rečemo, da se bomo mogli prav postavljati s temi kartami, ko bodo gotove, kajti v svoji popolnosti in lepoti dosega- jo i najboljše oficijelne zemljevide drugih evropskih držav, nekatere pa celo prekašajo. Doslej je izšlo od te karte blizu 25 listov, ki obsegajo že skoro vso Srbijo in Črno goro. Z novim merjenjem so Srbi začeli prav za prav že l. 1911., vojni dogodki pa so ustavili to podjetje. Po usta-

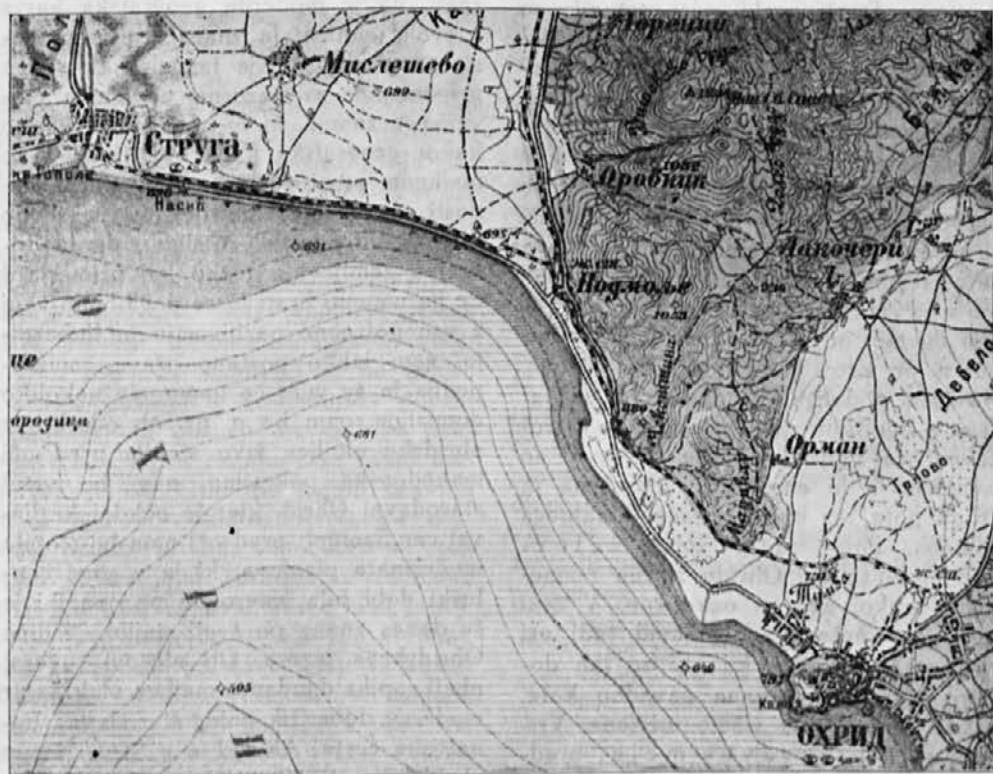
novitvi naše države je zavod pod vodstvom prvovrstnega strokovnjaka in organizatorja, generala S. P. Boškovića, iznova začel z delom v ozemlju. V kratkem času je dosegel ogromne uspehe, ki so tem večji, ker imamo prav pri teh prvih listih opraviti s pokrajina- mi, ki so med najmanj dostopnimi Balkanskega polotoka, gotovo pa med najmanj znanimi. In res nam marsikateri list specialne karte prinaša nova odkritja, ki povsem popravljajo napačne nazore o geografiji obsežnih delov naše države. Naj tu tudi dostavimo, da se delo Vojnega geografskega instituta ne omejuje le na izdajo te krasne specialne karte, ampak da je v pripravi tudi izdaja kart v merilu 1 : 200.000 in 1 : 500.000, ki nastajajo potem generalizacije iz osnove, ki jo nudi specialna karta.

Kaj je torej vsebina take specialne karte in s tem dobre geografske karte sploh? V sliki 14 prinašamo odsek iz lista Ohrid, ki nas popelje v eno najzanimivejših pokrajin naše kraljevine. Kljub temu, da ne moremo odtisniti karte v barvah, vidimo že v črni sliki, da imamo tu opraviti z odličnim kartografskim delom. Vsaka naših specialnih kart obsega po 30 minut geografske širine oziroma dolžine, in sicer so karte orientirane po pariškem in greenwichskem začetnem poldnevniku, kar je važno radi dejstva, da so bile starejše srbske karte (iz let 1885—1888, 1893, 1906 itd.) vse orientirane po Parizu. Ob vseh štirih robovih karte so označeni sosedni listi, tako da vemo takoj, na katero pokrajino meji odsek, ki ga imamo pred seboj (list Ohrid meji n. pr. na severu na list Debar, na vzhodu na list Resan-Kruševo, zahodni in južni rob pa segata že v albansko oziroma grško ozemlje).

O barvah naše karte je bil govor že v prejšnjem odstavku. Višinske črte, ki jih vidimo na naši reprodukciji dovolj jasno, izražajo višinske razlike ozemlja, in sicer na ta način, da je vsaka stota debelejša izvlečena, vmes se pa nahajajo višinske črte od 20—20 m. Kjer je možno in potrebno, n. pr. v večjih nižinah ali sploh v ravnem svetu, so

prav tanko izvlečene v črtkah oziroma točkah tudi višinske črte 10 in 5 m, v našem odseku n. pr. v polju severno od Ohridskega jezera in pa severovzhodno od Ohrida samega. To dovoljuje zadosten vpogled v zemeljske oblike pokrajine in tako natančnih višinskih črt niti na avstrijskih »originalnih snimkih«, t. j. na kartah v merilu 1 : 25.000, nismo imeli. Ravnica se lepo odraža od viso-

Belim Drimom v skupen tok proti jadranski obali. Ohridsko jezero samo je risano na način, ki ga nismo povsem vajeni in se mu je treba šele priučiti. Barve izobatnih, t. j. globinskih pasov si slede v vedno svetlejši gradaciji od obale proti globlji notranjosti in obenem so izobate merjene enako kakor višinske črte na kopnem naravnost od morske gladine. Če hočemo izvedeti

14. slika; Jugoslovanska specialna karta 1 : 100.000. Odsek iz lista Ohrid.

kega sveta in prav na našem odseku je lepo razviden precejšnji obseg Ohridskega jezera, ki je nekdanj pokrivalo tudi vso nizko pokrajino ob njegovem sedanjem severnem obrežju.

Kot ostanke tega prejšnjega jezerskega dna vidimo v Struškem polju obsežno močvirje, risano z vzporednimi črtkami, skozenj pa teče Črni Drim, odtok Ohridskega jezera, ki se potem visoko gori v severni Albaniji združi z

n. pr. resnično globino točke 661 m, moramo ta iznos odšteti od višine, v kateri se nahaja jezerska gladina, da dobimo pravi rezultat 44 m. Tu je torej dosledno izračunana nadmorska višina vseh na karti se nahajajočih točk, kar je geografsko gotovo povsem pravilno.

Tretji geografski faktor, vegetacija, je v našem odseku vidna deloma v nižini, še bolj pa v goratem svetu. Ta-

koj pa opazimo, da je v tem ozemlju le zelo malo gozdov in da so se ohranili le v najvišjih delih pogorja. Gozdarstvo je tu pač vse prej kot urejeno, človeška roka in močna ovčje- in kozjereja sta tekom stoletij tu mnogo uničila, nikdo pa ni pogozdoval nastalih goličav. Gozdove pokaže karta z zeleno barvo v ploskvi, kjer pa imamo posamezno stoječa drevesa ali manjše gozdiče v ravnici, je uporabljen običajni znak v obliki drevesa. Drugi znaki za vegetacijo so n. pr. za travo v močvirju (gl. Struško polje!) tri šop trave predstavljajoče, skupaj stoječe črtice, pike pa v inograde (n. pr. v okolici Ohrida) itd.

Na stotine stvari nam pripoveduje vse to, kar je v karti tiskano s črno barvo, kar je bilo torej risano na plošči za pisavo. Tu ne izvemo le imen krajev, temveč tudi njihov obseg in velikost, tu vidimo ceste in pota, ki vodijo do njih in iz njih: široke ceste, kakor n. pr. tisto, ki veže Ohrid s Strugo, svojem podaljšku na obe strani pa Jadransko Egejskim morjem, saj je to starodavna via Egnatia; slabše ceste, ki so izvlečene z leno črto; kolovozna in druga pota ter steze povsem lokalnega pomena. Poleg potov zopet železnice, ki so pri Ohridu risane razmeroma tanko, ker so ozkotirne. V črni barvi so vnešeni v zemljevid tudi vsi višinski podatki, ki so jim dodani trikotniki oziroma navadne kote, kakor so pač bile višine merjene. Vrisane so tudi upravne meje, predvsem seveda tudi državna meja, poleg nje meje oblasti, meje srezov in občin. Za vsako so uporabljene drugačne črte, da jih lahko razlikujemo na prvi pogled.

V glavnih obrisih smo si tako ogledali tudi vsebino geografske karte na roki majhnega odseka iz naše domače specialne karte. Globlji študij nam bo v njem odkril še marsikatero zanimivost.

Tudi je v kartah drugih pokrajin videti seveda zopet druge stvari, ob morju n. pr. različne obalne oblike, pristanišča, svetilnike itd., v alpskem svetu zopet druge oblike tal, prepade in kotanje. Saj bo atlant naših specialnih kart, ko bo dogotovljen, pravi orbis pictus v najlepšem pomenu besede, kajti ni je kmalu dežele, ki bi združevala v sebi toliko raznolikih in zanimivih pokrajin kakor naša država. Vsekakor smo spoznali, da je moderna geografska karta v svoji tehnični in znanstveni popolnosti pravi čudež. Kje imamo kak sličen pripomoček za nazorno podajanje človeškega znanja, ki bi nam mogel enako kakor geografska karta nuditi na tako majhnem prostoru in v tako odlični jasnosti slično množino dejstev in slično točnost informacij? Mislimo, da je dobremu zemljevidu težko kaj primerjati! Če ga umemo brati in se poglobimo vanj z vso potrebno pazljivostjo in ljubeznijo, nam lahko postane prava enciklopedija in še več: če imamo le nekoliko domišljije, nam bo n. pr. ob odseku iz ohridske okolice živo stopila pred oči makedonska pokrajina, nam bo vstal starodavni Ohrid, kjer je nekdanje kraljeval car Samuel; pred oči nam bo stopila močvirnata planjava, ki je v stari geološki dobi bila jezero, in pa ona, ki je še danes znana po svoji sinjini, gladina Ohridskega jezera. Ob njegovi severni obali sopiha dandanes majhen vlak, izraz moderne dobe, tik poleg starodavne Egnatijske ceste. Ali vidite v Strugi in po ohridskih cestah turške fese in albanske obraze poleg domačega vozila, ki ga vodi zagoreli makedonski Slovan?

Čitajmo v zemljevidih in učimo se iz njih!

Pripomba. Na virih sem poleg drugih uporabljal zlasti razpravo K. Korzerja v dunajski Kartographische Zeitschrift 1922. Tudi slike so povzete večinoma iz tega strokovnega lista.

Počitek je sladek za tistega, ki si ga je z delom prislužil, breme pa za onega, ki počiva brez prestanka.

Orison Swett Marden.

Dr. L. Sušnik:

Trobadorska lirika.

(Dalje.)

Oblike trobadorskega pesništva.

Zunanja oblika je pri provensalskem pesništvu izredno pestra, mnogovrstna in izgajena. Razvila se je spontano iz novih temeljev: od antične se loči po ritmu, po rimi in kiticah. Izgradila je samoniklo podlago za še sedaj veljavne forme liričnega izražanja.

Nova načela so se jela uveljavljati deloma že prej v cerkveni in narodni poeziji. Rimanje se je pojavilo že zgodaj v krščanskih himnah in izpodrinilo polagoma asonanco tudi iz narodnih popevk. Prve narodne pesmi, ki jih sledimo na galskih tleh na pragu v 2. tisočletje, slavijo povratek pomladi ob ranjanju in plesanju kola odnosno izražajo veselje in bridkosti ljubezni. Plesnemu taktu odgovarja bolj poudarni ritem. Stihovi so bili sprva štirinajsterc, enajsterc, osmerci, sedmerci in še krajši. Kasneje nastopi v trobadorski poeziji deseterec, še pozneje in redkeje dvanajesterec. Razen zadnjega se često menjavajo v isti kitici po trdnih pravilih in se družijo v najraznovrstnejše skupine. Rima je bila spočetka v vseh stihih kitice ista, izvzemši v zadnjem, ki je kot refren vezal kitice med seboj; kasneje je nastopal včasih tak neriman verz tudi kje sredi kitic (clau = ključ). Kmalu pa se začne rime na vse mogoče načine vrstiti, a so najrajši v vseh kiticah (coblas unisonanz) ali vsaj v dveh (coblas doblas) in slično; slednjič ima vsaka kitica lahko svoje lastne stike (coblas singulars). Včasih je posamezna kitica brez rim, a odgovarjajo ji stiki v drugih strofah, drugič zopet se menjajo rime v kiticah po posebnem vrstnem redu. So tudi primeri, da se zadnji verz kitice povzame kot prvi naslednje. Na čistost rim so zelo pazili. Značilno za to liriko je tudi, da zaključijo pesem navadno »tornada« (spremnica), ki mora natančno povzeti v metru in rimah zadnji del prejšnje kitice in vsebuje nagovor na naslovljenca ali sla.

Nič manj važnosti niso polagali trobadorji na lepe melodije, ki so se žal večidel izgubile ali pa niso še prirejene za današnje pojmovanje.

V glavnem ločimo pri provensalskih lirikih tri vrste pesniških oblik, ki odgovarjajo vrstam obravnavanih snovi: svečane (ljubavne in pobožne) pesmi, priložnostne (satirične i. dr.) in slednjič didaktične (poučne). Pivske poezije pri trobadorjih ni; pajdaške (sholarske) pesmi tu niso našle odziva.

Najbolj številne so prve. Naslanjajo se prvotno na ljudsko obliko ženskih »romanc«, ki izražajo hrepenenje po odsotnem dragem ozir. opisujejo kak lasten dožitek: so še deloma epične, ker označujejo na kratko položaj, v katerem temelje izražena čustva. Pele so jih ženske pri skupnem delu. Pri teh pesmih ima vsa kitica eno in isto rimo, le zadnji stih je drugačen in služi kot refren.

Za zgled navedimo tretjo kitico pesmi, v kateri riše Marcabrun gospodično ob studentu, kako joče in toži za vitezom, ki je odšel s križarji — tu gre že tudi posebna rima 4. stiha skozi vso pesem —

Dels olhs ploret josta la fon
e del cor sospiret preon.
»Jesus«, dis ela, »reis del mon,
per vos mi creis ma grans dolors,
quar vostra anta mi cofon,
quar li melhor de tot est mon
vos van servir, mas a vos platz...«
(Bartsch 54.)

(Iz oči je plakala pri studentu in iz srca globoko vzdihovala. »Jezus«, je rekla, »kralj sveta, po vas mi je vzrastla velika bol, zakaj vaš sramoten položaj spravlja mene v zadrego, kajti najboljši med vsemi gredo vam služiti, ker je vam všeč...«)

Te romance so samogovori ali dvo govori s tožečo vsebino. Posebno priljubljene so postale na Portugalskem kot romarske pesmi, ljubavni dueti in kontrasti (prepiri).

Bolj dovršene so že »balade« ali »dances« (rajanke). Te pozivljajo na

ples v prerojeni naravi, kot je bil običajen pri dekletih in ženah med ljudstvom in plemstvom. Tu se očituje še prvotna navada, da so bile ženske spomladi na določen dan čisto proste v svojem krogu, torej brez moža, nad čigar ljubosumnostjo, krutostjo ali nezvestobo se rade pritožujejo (tako v franc. »chansons de malmariée«). Tudi v Provenci najdemo isto fikcijo: veselje, da so rešene za hip sitnega moža, s katerim so nesrečne. Tak nazor, da mora biti prava ljubezen neodvisna od zakona, se je v dvorskih krogih izpopolnil in postal temelj trobadorske poezije. Primer:

A l'entrada del tens clar, eya,
per joia recomençar, eya,
e per jelos irritar, eya,
vol la regina mostrar
qu'el'es si amoroza.
Ala vi', a la via, jelos,
laissaz nos, laissaz nos
ballar entre nos, entre nos.

(Bartsch 122.)

(Z nastopom lepega vremena, eja, da uvede zopet radost, eja, in vznemiri ljubosumnika, eja, hoče kraljica — le ime! — pokazati, da je tako polna ljubezni. Le proč, le proč, ljubosumnež, pusti nas, pusti nas plesati med seboj, med seboj.)

Posebno pada v oči zelo izrazit, stopnjevan refren s poskočno plesno mero. Pri neki trikitični dansi se tak refren glasi: »Hai, s'en brieu no la vei, brieumen morrai.« (Aj, če je v kratkem ne vidim, skoro umrem.)

Na romanco se da nasloniti »pastorela« (pastirska pesem), ki spravlja zastopnike višjih slojev v stik s preprostim ljudstvom. Pobudo za pastorele so dale morda res pesmi pastirjev, in ker se pojavijo zgodaj v severni Franciji, so izšle najbrž iz obmejnih pokrajin Poitona oz. Limonsina. Kar pa je ohranjenih (prva pri Marca-brunu iz prve polovice 12. stol.), nosijo vse znake gosposke tvorbe: v njih popisuje vitez, kako si je skušal pridobiti ljubezen pastirice, včasih z uspehom, včasih pa ne. Razume se, da je to takisto le pesniška predstava, ki jo pevec prikuje na razne šegave načine v razvedrilo grajske družine; ves ta

dozdevni realizem služi le za kontrast k preidealni ljubavni poeziji — nekak oddih s humorističnimi domisleki za smeh in zabavo.

Eu'm levei un bon mati
enans del albata;
anei m'en en un vergier
per cueillir violeta;
et anzi un chan
bel, de luenh; gardan
trobei gaia pastorela
sos anhels gardan...

(Appel 51.)

(Lepega jutra sem vstal pred zoro; šel sem v vrt trgat vijolice; in sem zaslišal od daleč lepo petje; ozirajoč se sem našel veselo pastirico, ki je pasla svoje ovčke...)

Vitez jo nagovori in ji ponuja lepih darov. Dekle mu odvrne, da ga smatra za neumnega, saj ima starše, ki skrbe zanjo, in dobila bo tudi ženina, če Bog da. Konec je različen. Včasih pastirica zbeži, včasih pretepe zapeljivca njen ljubi, včasih pa ji pride njegova ponudba ravno prav, ker jo je dragi zapustil.

Pastoreli je lasten lahek, šaljiv, dovtipen ali zbadljiv ton v vsebini in obliki.

Na balado zopet se da navezati »alba« (zornica, budnica); vsebina ji je tožba zaljubljenec, ki se morata ločiti, ko napoči zarja, ki jo oznanja petje ptic ali čuvaj.

Doussa res, s'ieu no'us vezia,
breumens crezatz que moria
que'l grans dezirs m'anciria;
per qu'ieu tost retornarai,
que ses vos vida nonai.

Ay!

qu'ieu aug que li gaita cria:
via!

Sus! qu'ieu vey lo i orn venir
apres l'alba.

(Schultz-Gora 158.)

(Ljuba, če bi vas ne videl, verjemite, da bi v kratkem umrl, zakaj veliko hrepenenje bi me ubilo; zato se kmalu zopet vrnem, ker brez vas mi ni živeti. Aj, — že slišim, kako čuvaj kliče: proč, pokonci! Ker vidim priti dan za zarjo.)

Albi nasprotna je »serena« (večernica), ki se pa pojavi šele pozno (n. pr. pri Guiraut Riquieru l. 1263.) in opisuje hrepenenje ljubimca, ki čaka na

obljubljeni nočni sestanek ter toži, mroč od koprnenja, nad dolgostjo dneva.

Osrednja oblika trobadorske idealistične poezije je pa »k a n c o n a« (canso, popevka). Kancona ima umetne strofe in je spesnena redno v prvi osebi, je torej hoteno subjektivna, a vseeno brez kakih konkretnih osebnih podatkov. Omejuje se na opevanje najvišjih čustev: ljubezni in pobožnosti. A ker je pri zadnji dolgo prevladovala latinščina, se je provensalska verska poezija močnejše razrastla šele v 13. stoletju.

Kancone so silno mnogovrstne, saj je veljalo zanje kot vrhovno načelo, da mora imeti vsaka novo kitično obliko, čeprav le malo drugačno. Največkrat imajo po 5 do 7 kitic, pa tudi manj ali več. Kitice imajo navadno od 4 do 10 stihov; med daljšimi se pojavijo včasih krajši. Tako najdemo pri trobadorjih primere za vse mogoče vrste kitic, od katerih so prešle nekatere (od tercine do decime) — včasih drugod izpopolnjene in sestavljene — v repertoar evropske poezije sploh. Pri tem so pokazali trobadorji veliko iznajdljivost in so se sodobniki po pravici divili njihovemu mojstrstvu ne le glede vedno nove, kar moč dovršene oblike. Tako so našli pri njih 820 tipov kitic.

Številčna simetrija prihaja tu seveda zelo v poštev — odgovarjajoč logični notranji izgradbi. To podčrtava že na prvi pogled običajni zaključek, »tornada«, ki vsebuje posvetitev ali devizo in mora v obliki strogo odgovarjati koncu zadnje kitice. Pri kompoziciji najdete razne osnove: dvo-, tri-, štiridelnost... Vendar je glavno sestavno načelo tridelnost (2+2+1, 2+2+2, 2+2+3) — kot nekak skrivni odmev iz Pindarjevih časov — strofa — antistrofa in odpev, kar je prešlo potem še v sledečo meščansko poezijo, a je našlo poleg v tercini najbolj klasično formo v sonetu, ki so ga po provensalskih prvinah izgradili in proslavili Italijani — gojil ga je že tudi v provensalsščini pišoči Italijan Dante da Maiano —, tako da je dobil posej posebno odlično mesto v ljubavnem pesništvu vseh narodov.

Trobadorji so imeli nad težkočami svoje veselje, ljubili so kopičenje težkih zlogov, zamotane oblike in redke rime. Peire Vidal je slovel kot največji mojster oblike, ki jo je z lahkoto obvladoval. Višek trobadorske virtuoznosti pa je menda »s e s t i n a« (šesterka), katero je iznašel najslavnejši med njimi, Arnaut Daniel, ki je slovel po skrivnostni globokoumnosti in po rafinirani tehniki rimanja. Že pred njim se je pojavila tako zvana »canso redonda« (okrogla popevka), v kateri se menjajo rime od kitice do kitice v določenem redu. Danielova sestina je na prvi pogled čisto nerimana, a ponavlja ne le rime, marveč cele končne besede 6 verzov prve kitice z določenim od obeh strani zaporednim premenjavanjem na koncih stihov naslednjih 5 kitic, tako da je vsa umetnina v resnici zvezana s šestorico bogatih rim. Tudi triverzi tornade vsebujejo ob koncih po dve teh rimanih besed. To obliko je posnemal Dante in jo izgradil v dvojno sestino. Petrarca je vzel iz Danielovih pesmi mnogo podob in izrazov, najbrž celo ime Lavre. Daniel sam je vpletel v tornadah v 15 od 18 pesmi svoje lastno ime.

Prva kitica takšne sestine je taka-le:
Lo ferm voler qu'el cor m'intra
no'm pot jes becs escoissendre ni ongla
de lausengier, qui pert per maldir s'arma;
e car non l'aus bat'rab ram ni ab verga,
sivals a fran, lai'on non aurai oncle
jauzirai joi en vergier o diutz cambra.
(Bartsch 150.)

(Trdne volje, ki v srce mi vstopa, mi ne more iztrgati ne kljun ne krepelj obrekovalca, ki izgublja s klevetami dušo; in ker ga ne upam pretepati z vejo ali šibo, se bom vsaj na skrivaj tam, kjer ne bo strica, veselil v vrtu ali v izbi.)

H kanconam spada navadno tudi »planh« (žalospev), ki toži za kako pesniku drago osebo. Največ jih je posvečenih spominu umrlih zaščitnikov, malo ljubljencam ali tovarišem. Nekatere so globoko občutene in polne resnične žalosti. Znane so zlasti tóžnice Bertrana de Born za mladim kraljem Henrikom, Folqueta de Marselha za Barralom, Sor-dela za Blacatzom i. dr. Če bi bile vse

bolečin, žalosti in nesreče tega sveta skupaj, pravi Bertran, bi se zdele lahke v primeri s to izgubo. Vse žaluje za Henrikom, kajti bil je idealen vitez in prijatelj, junak in poštenjak. Bog naj se ga usmili in mu podeli večno čast in veselje. Sordelova žalostinka za Blacatzom je zlasti originalna, ker je deloma satirična. Pesnik namreč želi, naj bi okusili še živci mogočniki, cesarji in kralji, kot jih našteva po vrsti, njegovo bol, češ, da bi postali tako deležni vrlin rajnega, ki jim jih tako manjka. Planh Gaucelma Faidita na kralja Riharda Levjesrčnega je posebej ganljiv, ker se konča kar z molitvijo.

Kot družabno igro ali pesniško tekmo (dvoboj) je treba vzeti tako zvano »t e n s o« (prepirko) odnosno »joc partit« in »partimen« (deljena igra), ki ima redno obliko dialoga. Je to nekaka korespondenca ali disputacija med dvema pesnikoma. Prvi izbere kak predmet iz kompleksa ljubavne teorije in zastavi vprašanje. Drugi mu mora odgovarjati v enaki obliki, nakar mu prvi ugovarja, drugi pa zagovarja svoje mnenje itd. To se vrši včasih s pismi, včasih iz oči v oči; zadnji način je naravno težji, ker morata biti pesnika jako spretna, če naj izvajata svoji vlogi brez priprave. Sporna zadeva se predloži slednjič navadno kakemu razsodniku, ki odloči, kdo ima prav; največkrat so razsojale dame. A mogoče je to le pesniška fikcija.

Iz tencon lahko dobro razvidimo, kakšni nazori so vladali pri trobadorjih in tedanji družbi o ljubezni. Razmotrivali so najrazličnejša vprašanja, n. pr.: Ali je ljubezen jačja v začetku ali po daljšem trajanju? Ali prenesemo lažje smrt drage ali njeno izdajstvo? Ali je bolj vreden ljubezni plemenit mož nizkega rodu ali pa odličnik dvomljive časti? In slično.

Niž manj zanimive niso pesmi v monologih, ki odražajo boje v notranjosti pesnikov. To je duhovito igračkanje z nasprotji, ki pa zahteva veliko dialektično spretnost, nekaj »non sai que c'es« (ne vem, kaj je to), ki preide včasih v prave uganke. Tu se je izkazal blestečega mojstra Guiraut de Bornelh.

Un sonet fatz malvatz e bo,
e re non sai de cal razo
ni de cui ni cum ni per que,
ni re non sai, don mi sove,
e farai lo, pos no'lsai far,
e chant lo qui no l'sap chantar.

Mal ai qu'anc hom plus sans non fo,
e tenc avol home per pro,
e don assatz, quan non ai re,
e voill mal celui qui'm vol be;
tant sui fis amics ses amar
c'ancse'm pert qui'm vol gazaiguar...

Bartsch 110 ss.)

(Delam pesmico slabo in dobro in nič ne vem, radi česa, o čem, kako, zakaj, in nič ne vem, česa se spominjam, in napravil jo bom, ko je ne znam narediti, in pojem jo, ki je ne znam peti.)

Bolan sem, dasi ni bil nihče nikoli bolj zdrav, in imam ničvredneža za poštenjaka in veliko dajem, kadar ničesar nimam, in želim zlo tistemu, ki mi hoče dobro; tako izboren ljubavnik sem, ne da bi ljubil, da me vsakdo zgubi, kdor me hoče pridobiti...)

In tako gre naprej v samih nasprotjih še v šestih kiticah in tornadi. Pesnik hoče napraviti vtis popolne zmešanosti: samo ona, draga, bi ga mogla zopet privedi k pameti, če ga usliši. —

Tako zvani »descort« (razdvoj) sestoji iz neenakih kitic, kar stavi tudi komponiranju težje zahteve. Prikazati hoče že s tem razdvojena čustva, ki jih povzroča nevrachana ljubezen. Nastal je najbrž po vzoru cerkvenih sekvenc. Rambaut de Vaqueiras je stopnjeval to stvar tako daleč, da je spesnil pet kitic vsako v drugem romanskem jeziku.

Našteli bi lahko še mnogo drugih oblik za trobadorsko ljubavno pesem, ki so nastale na provensalskih tleh in drugod, tako »escondig« (opravičilo), »comjat« (slovo), retroensa, estampida, ron-del (triolet) itd.

K ljubavni poeziji spada vsebinsko, ne pa po obliki še »breu« ali »salut« (poslanica, pozdrav), ki izraža zatrjevanje ljubezni in opisovanje hrepenenja, a je sestavljen v osmercih, kjer se vrste po dve zaporedni rimi, ne pa v kiticah, slično kot bretonske oz. francoske »lai«.

Slednjič imamo posamezne kitive (coblas esparsa), ki vsebujejo pravila za življenje, réke, epigrame i. sl. in tvorijo prehod k drugim, manj poetičnim temam.

(Dalje prih.)

M. P.:

Z dijaške ekspedicije.

(Dalje.)

(Odlomki iz raziskovanja Kržne jame pri Ložu v letu Gospodovem 1926.)

Na cilju ...

Solnce se je poslavljaló in tonilo za tužnim Nanosom in križnogorski zvon je zapel k večerni molitvi, ko smo po triurni hoji precej izmučeni prikorakali n. Bloška polico, prijazno gorsko vasico, oddaljeno dober četrt ure od vhoda v Križno jamo. Dasi je vasica majhna, se

Zapel je petelin v pozdrav tam iznad bloških hribov vzhajajočemu solncu, oglasil se mu je kos v zelenem gaju in zažvrgolel je zbor ptic pevk ave novemu dnevnu... Ob štirih zjutraj smo bili po konci, in še preden je zazvonilo svetemu jutru, je odkorakala prva četa — naša izvidnica, da pregleda teren in

Bloška polica (660 m mor. višine). Sredi prijazno ležeče vasice se cepijo tri ceste: proti zapadu cesta na Rakek, proti vzhodu v Novo vas (Bloke)—Vel. Lašče, proti jugu na Lož—Prezid. Vas šteje 21 hiš in je kaj primerno izhodišče za poset Križne jame ter Križne gore (855 m), s katere imaš diven razgled na vse strani, zlasti pa po cerkniški kotlini in loški dolini.

je Gašperju brez posebnih težkoč posrečilo preskrbeti primerna prenočišča za celo četo. Mnogo nas je nastanil po skednjih, nekaterim pa je nakazal kvartir v hlevih med kravami in voli. Zarili smo se v seno in slamo, malo še klepetali in se jezili na slabo večerjo, potem pa vse tiho je bilo. Straža je bdela, čuvala nas in naše imetje, mi pa smo sanjali sanje o kraljestvu, v katero smo bili namenjeni...

pripravi vse potrebno za taborjenje pred jamo. Ej, to je bilo veselja, vriskanja in prepevanja, ko nam je Ferenc po dokončanih običajnih jutranjih poslih zaukazal: Na delo! — V prijetni dolinici pred vhodom v jamo je tehnična četa postavila šotore, kuharji so sredi tabora pripravili kuhinjo ter uredili vse, kar spada k tej blagodejni iznajdbi človeške kulture, pionirski oddelek je oskrbel prenos in prevoz potrebnega orodja na določena me-

sta. Vse se je izvršilo brezhibno in v zadovoljstvo vseh, za kar je bil prav posebno Gašper pohvaljen v dnevnem povelju, zlasti še, ker je zastavil vse duševne in telesne moči, da se je brez najmanjše nepravilnosti prenesel pet metrov dolg in nad petdeset kilogramov težak čoln prav do prvega jezera v jami, kakor tudi skoraj za pol voza desk in hlodov, ki smo jih potrebovali za splav. Nikaka malenkost ni bila prenesti vse to in poln voz drugih potrebščin s ceste do tabora

neznanim terenu temnega podzemlja. Na levo, na desno, zdaj globoko navzdol, potem pa spet strmo navzgor — tako se vije pot, po kateri smo stopali drug za drugim, držeč v eni roki svetiljko, v drugi pa to, kar nam je bilo naloženo za pokoro. Da se je ta in oni spotaknil in prekucnil, marsikdo tudi vgriznil v kamen, ni čuda, saj je treba biti že dobro podkovan v naukih stavbne tehnike, da je mogoče vzdržati telesno ravnovesje na neštetihih gromadah vse

(Narisal M. Švigelj, osmošolec na III. real. gimn. v Ljubljani.)

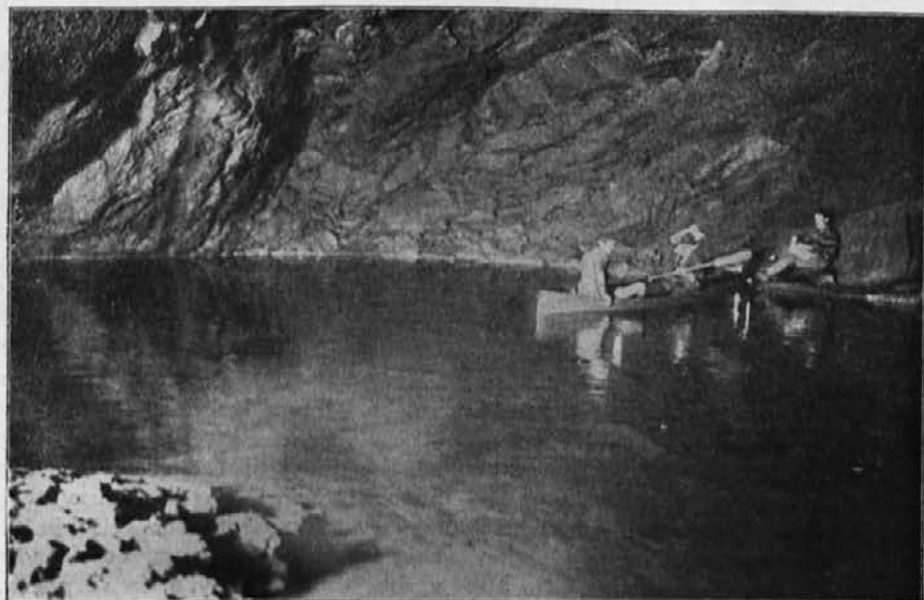
Sila nehvaležen posel ima fotograf-amater v podzemlju, še večji revež pa je risar. Slaba in povrh nestalna razsvetljava, vlaga, mrzav in še nebroj drugih nepravilnosti ga ovira med delom. Par kapnikov, tolmun vode, nejasni obrisi krivečih se človeških podob in po visokih stenah švigajoče sence — to je vse, kar je moglo videti bistro oko našega risarja in naslikati njegova spretna roka na onem mestu v jami, kjer se od glavnega rova cepi Medvedji rov.

in občudovanja vredna je bila energija, s katero se je izvršil transport iz doline po razmeroma strmem pobočju kakih dvajset metrov visoko do vhoda jame in od tu dalje po jami, kjer je bilo treba skrbno paziti, da nisi zdrčal v razpoko ali — Bog nas varuj — v prepad, od koder bi ne bilo več rešitve. Svetili smo si z acetilenkami, kajti medla razsvetljava s svečami je kaj nezanesljiv vodnik v

vprek razmetanega kamenja, ki mnogo- kje zapira pot skoraj do stropa. Za prestopke proti disciplini so določala naša pravila razne kazni. Škoda, da smo bili pozabili določiti kazen za jezo in njene izbruhe, kajti že prvi dan bi bili kriti vsi stroški ekspedicije s taksami, ki bi jih plačal Cvek za mednarodne litanije, ki se začno in končajo z obče- znanim slovenskim vzdihom in vzklikom.

Razdalja od vhoda jame do prvega jezera znaša jedva sedemsto metrov, ko pa dosežeš do jezera, se ti zdi, da si prehodil vsaj še enkrat toliko. Pot si je treba venomer razsvetljevati, vsak korak si moraš z lučjo tako rekoč priboriti v kraljestvu absolutne teme. S svetlobnimi stožci acetilenk sekaš in režeš temo, počasi sicer, a sigurno stopaš v smeri reflektiranih svetlobnih pramenov. Najidealnejše so nalašč za razsvetljevanje jam konstruirane svetiljke, le to napako

vidiš, da gre tu pot v stranski rov.«
 »Tudi ti nosi in ne hlini! Misliš, da boš samo gledal, ker si sanitejec?«
 »Sveti naprej in ne v strop!«
 »Stoj!«
 »Naprej!«
 — Ta in slična blagohotna povelja so dajala direktive za pravilno hojo, za pravilno ravnanje in zadržanje na poti, po kateri smo se kljub mrazu potili pod težo naloženih nam bremen. Ni minilo pol dneva in že se je v »pristanišču« na bregu jezera dvigala proti stropu grmada desk in hlodov; in urejeno ter napolnjeno

Po jezeru blizu Loža, po jezeru pòd Križno goro...

imajo, da nimajo zaprtega plamena, kar postane včasih lahko usodno. Cmok, čokat in včasih malo neroden član našega kuharskega osebja, je nič hudega sluteč in še manj misleč, tako nerodno zavihtel acetilenko proti Longi, ki je stopical in iskal stopinje pred njim, da mu je prežgal zgornji del leve irhaste hlačnice. (Malo jadikovanja in stokanja, potem pa škatlica vazelina po zapečenem delu in neprijetna zadeva je bila poravnana. Tega sploh ne bi bil javno omenjal, ako mi ne bi bilo na tem, da prepričim v bodoče slične nezgode.)

»Bolj počasi!«
 »Ne tako hitro!«
 »Stoj!«
 »Naprej!«
 »Kam rineš, na desno, saj

je bilo glavno skladišče v varnem kotu Velike dvorane.

Naloga prvega dne je bila izvršena, in sledila je prosta zabava, čije najbolj privlačna točka je bila spuščanje čolna v vodo in prva poskusna vožnja z njim. Nadvse svečano in slovesno smo krstili čoln. Za krstitelja je bil sam Ferenc, za krstnega botra Gašper in Cvek, ostali pa smo bili priče. Krstni obred je bil končan v nekaj minutah, sledil je trenutek svete tišine, ki jo je na povelje »ena, dve, tri« prekinil gromoviti: »Živijo naš bojni tovariši, živijo naš Proteusi!«

Vzvalovali so mili zvoki tamburic in kitar po kraljestvu svečanega miru in

»Po jezeru blizu Loža...« se je razlegalo po veličastnih dvorinah čudovite križnogorske katedrale. Spreten kot je, ne le na kopnem, ampak tudi v zraku in na vodi, je Ferenc manevriral s čolnom, da ga je bilo veselje gledati. Parkrat je udaril z veslom po mirni gladini kristalno

čiste vode in že je bil na onem bregu. Tako je dosegel, kar si je izgovoril, da bo namreč on šel prvi »čez«.

V najkrajšem času smo zbili še splav in tako je bilo vse potrebno pripravljeno za akcijo naslednjega dne.

(Dalje prih.)

❧ Delo najmlajših ❧

Dušan Zagorski:

Zasnežena vas.

Sneg pada v gostih kosmičih na zemljo. Hribe in doline je že pokril z belim prtom. Življenje v gozdu je zamrlo. Živali so si poiskale zavetja, kjer so kolikor toliko varne pred nastopajočim mrazom.

Visoko v gorah leži mala vas: Desetorica s slamo kritih koč. Sneg jih je zasul že do slemena. »Ubogi ljudje,« bi kdo mislil, pa bi se le motil. Res, pot v dolino je ljudem zaprta, celo iz hiš se prikaže le malokdo. Tem bolj živahno je pa življenje v njih samih. Vsa družina je zbrana okrog peči. Oče sedi v zapečku, si podpira s komolci glavo in pogleda večkrat skozi okno v sadni vrt, kjer se veje starih jablan kar šibijo pod obilno sneženo težo. Starejši sin dela ptičjo hišico. Pomagata mu mlajša dva brata, ki mu podajata sedaj klešče, potem kladivo, nož ter drugo orodje in potrebščine. Mati in hči pleteta nogavice. Tišina vlada v sobi. Še maček, ki je prej skakal za koščki lesa, katere je starejši sin metal po tleh, je sedaj skočil na klop pri peči, kjer zre zvedavo v resen gospodarjev obraz. Zunaj pa divja viharna zima, in se ne zmenj za lačne vrane, ki žalostno poletavajo okrog hiš.

* * *

Pride božič. Sneg vse naokrog, kamor doseže oko, zasute so z njim vse poti. Nič pa ne more odvrniti ljudi v

gorski vasici, da se ne bi vneto pripravljali na božične praznike. Hiše so oživele, vsaka stvar v njih dobi svoj poseben pomen. Zvečer zmoli družina pred jasicami večerno molitev. Še prej zaklene gospodar vežne duri, da bi kdo ne motil družine v tem svetem trenutku. Po večerji prinese mati na mizo skledo kuhanih hrušk, ki jih je bila posušila v peči. Najlepše je odbrala za božični večer. Krepko zajemajo žlice sladko vodo in okusne hruške. Obrazi kmetiških otrok kar leščijo v veselju. Po večerji čakajo na polnočnice in si preganjajo spanec z različnimi igrami. Okrog desetih zvečer pricepta v hišo sosedov sin. Prišel je klicat, naj gredo k polnočnicam. Veselo potresa v roki toplo polhovko, in se pogovarja z očetom. Pred hišo se čuje pogovor, iz vseh hiš prihajajo fantje. Enajst odbije. Fantovska družba gre skozi vas, sledijo ji možje, žene, dekleta. Vse gre v dolinsko faro k polnočnicam. Tu glava do ušes v gorki kučmi, tam rdeči obraz zavit v sukneno ruto, zopet tam krepko fantovsko lice in v ozadju sklonjena starčeva postava. Vodnik, ki gre pred trumo, nosi v roki gorečo plamenico. Njen plamen prasketa v noč in osvetljuje smreke, ki spe pod snegom. V človeških srcih polje prijetno čuvstvo božične noči. Zvonovi pozvanjajo in vabijo k polnočnicam. Njihov glas se razlega daleč naokrog in naznanja ljudem Zveličarjevo rojstvo.

Jurčku Kozoglavu se sanja o božičnih darovih.

Naši pomenki

Dušan Zagorski. Sličico »Zasnežena vas« sem nekoliko popravil in priobčil, kakor vidiš. Pa je križ s popravki. Pridno se vadi, dar pripovedovanja imaš, vendar; le prekratkih stavkov se ogiblji. Ni dobro, če tvoriš cel odstavek sami goli stavki. »Pomlad ob potoku« bo prišla, če bo prostor. Za gotovo pa ne morem obljubiti.

M. Z., Ljubljana. Kaj bi Ti zamerjal, ako mi pišeš! Vesel sem. Toda kdo je to M. Z.? Pošlji svoj naslov, drugače se s Tabo ne morem razgovarjati. Vrnil sem Ti tudi rokopis. Izpili ga in prepisi, tako da bo napisano samo po eni strani pole in pošlji spet. Bržkone bo porabno.

St. U., Ljubljana. Bomo porabili, če drugega ne, vsaj eno sliko. Hvala!

L. P., M. Sobota. Me veseli, da »Mentor« tako dobro ustreza svojemu namenu. Članki o protialkoholnemu gibanju in abstinenca so v načrtu; kolikor bo mogoče, bo M. tudi izpolnjeval to nalogo, vendar pa ne more biti in ne postati uradno glasilo abstinentov. O drugem v pismu. Zdrav!

Pošiljatelj »stebra«, Novo mesto. Uganke iz dijaških vrst priobčujemo le s psevdonimi. Naznani nam zato svoj psevdonim; potem

priobčimo tvoj »steber« v nekoliko izpremenjeni obliki.

Kern Ušič, Ljubljana. Sam priznavaš, da si risbo za konjička posnel po nekem nemškem listu. Za novinca to še ni poseben greh; bolje bi pa bilo, če bi tudi risbo sam izumil. Napačno pa je, da si pesem »Naprej zastava Slave« tako slabo razvrstil v posamezna polja. V vsako polje pride le en zlog; ti si pa nekatere besede grozno razmrcvaril ali si pa po dva zloga v eno polje vpisal; n. pr. zast-ava, jun-aška, oč-et-nja-va, gov-ori, z oro-žjem, des-nico, oč-et-nja-ve, osta-ni. — Poskusi dobiti kako drugo pesem, ki bo imela prav toliko zlogov, kolikor ima tvoj lik polj; potem pa besede pravilno razložuj ter posamezne zloge vpiši v posamezna polja.

R. O., Lj. Poslano križaljko bom ob primerni priliki priobčil nekoliko popravljeno.

K našemu vprašanju o dijaških potovanjih smo prejeli še en odgovor. Poročevalec se je enkrat s sedmimi drugimi goriškimi tovariši udeležil romanja na Sv. Višarje, kjer se je vršil obenem poučni tečaj za dijake, na drugem svojem potovanju je pa prišel v Benetke, tja z ladjo, nazaj pa deloma z železnico, največ pa peš po furlanski nižini. Ostali del počitnic je pomagal doma pri kmetškem delu.

Mali obzornik

Česa se spominam pred vsakimi božičnimi počitnicami? Bil sem prvošolec v K. Stanoval sem v dijaški »kasarni«, kajti do doma sem imel štiri ure peš hoda. Tudi če sem se peljal z železnico, sem imel še dobri dve uri do doma. Dom! Presladka beseda! V naše gore se bomo vrnili! Saj dijak, ki je doma v mestu, kjer je srednja šola, ne more vedeti, da so vsake počitnice njegovemu tovarišu z dežele dvakrat tako ljube kakor njemu in tudi dvakrat tako potrebne. Samo dijak, ki živi ločen od staršev pri tujih ljudeh, čuti za župančičem njegov Vzdihi: Zemlja, ož zemlja rodna ti — kakor od jablane cvet jaz sem od tebe ločil se, moral sem v tui svet.

Vlak je odhajal proti rodnemu kraju ob polu enajstih dopoldne. Če se ne bom peljal s tem vlakom, bo treba odhod preložiti na jutri. Peš ne morem hoditi tako daleč s svojim svežnjem perila in knjig, naslednji vlak pa odhaja šele zvečer. Predaleč je domov s kolodvora, da bi se bil upal podati na to pot v temni zimski noči. Ostati bom moral v K. in rekel si bom zvečer: Diem perdimi (Dan sem izgubil). Oh, kako ga bo škoda — proti temu je vsekakor treba kaj ukreniti!

Sklep je bil hitro napravljen: prosil bom razrednika, ki ima poslednjo — slovensko — uro od desetih do enajstih, naj me spusti na vlak. Saj sem v slovenščini dobro podkovan še iz ljudske šole, zamudil ne bom torej ničesar, z razrednikom pa živiva že ves čas v najlepšem sporazumu, torej je obilo upanja, da se bo srečno izteklo. Saj so razlogi, ki govore za mojo prošnjo, vendar tako prepričevalni, tako na dlani!

Prijazno razrednikovo lice — mlad gospod je bil, takrat je poučeval šele prvo leto, imel je pa med nami toliko ugleda in zaupanja, da bi ga bil vsak starejši lahko zavidal — se je nabralo v rahle razmišljanje gube in oko mu je premišljevale zastrmelno po razredu. Videl sem, da stvar vendar ne bo šla tako čisto gladko, kakor bi bila po moji sodbi lahko šla. Če odgovori razrednik, da ne dovoli, so na mah pokopane misli visoko leteče, želj neizpolnjenih bolečine bodo pa kljuvale srce. Ne — do tega ne sme priti: hitro moram kaj ukreniti, da vplivam na razrednika, preden pade odločitev. In brez pomisleka sem mu poskusil zaupno prigovarjati: »Saj ena slovenska ura ni toliko!« Kako se je tedaj v trenutku obrnil proti meni in me z nekoliko povzdignjenim glasom, a vendar brez posebno ostrega naglasa vprašal: »Kaj?!« Meni je bilo pa na mah jasno, kako grozovito sem ga bil polomil. A preden sem si mogel predočiti,

kakšna povodenj bi se bila lahko razlila nad menoj, se je razlil vesel nasmeh po razrednikovem obrazu in spregovoril je presladke besede: »Le pojdite domov!« Izgubil bi bil lahko razrednikovo naklonjenost — najmanjše žal besedice mi doslej ni bil nikdar rekel! — in podaljšanje počitnic, in prvo bi ne bilo manj hudo od drugega. A rešil sem oboje! To se pravi: ne jaz, ampak razrednik mi je rešil oboje! In kakor sem bil še otrok, mi je bila jasna veličina in pedagoško mojestvo razrednikovo, ki ni izgubil niti najrahlejšje karajoče besede, ko je s finim čutom videl, da — tega ni več treba. Nad trideset let je minulo od takrat, a tega dogodka se spominjam živo, kakor bi se bil prav kar dogodil, in — z občudovanjem.

Cene Lodi.

Knjige in revije

Knjiga malega naroda. V zadnjem času mnogo beremo o »krizi slovenske knjige«; to se pravi, da se slov. knjig vsako leto zelo malo proda. Tako tožita med drugimi n. pr. »Slov.« z dne 26. okt. in »Nar. dnevnik.« z dne 14. nov. 1927. Temu se ne bomo čudili. Na eni strani izdajamo Slovenci razmeroma mnogo listov in tudi knjig izide precej. Leta 1922. je n. pr. izhajalo v slovenskem jeziku 141 časnikov in časopisov, knjig pa izide povprečno kakih 250 na leto. (Tako poroča Erjavec v Koledarju Mohorjeve družbe za l. 1926. na str. 83.) Na drugi strani je pa padlo blagostanje tistih stanov, ki so bili najboljši odjemalci slovenske knjige: uradništva, duhovščine in dijaštva. Dijaki so bili namreč vedno med vvestimi odjemalci slovenske knjige. Morebiti je v zadnjih letih zmisel za knjigo tuintam med dijaki nekoliko padel, ker je potegnil šport preveč pozornosti nase. Toda baš živahni odziv, ki ga je doživel med dijaštvom naš list, priča, da je potreba po knjigi med srednješolci še vedno zelo močna.

Seveda je pa dijak prisiljen, da se pri nakupu knjig predvsem ozira na — ceno. Ali je mogoče, da bi tudi majhen narod imel dobro knjigo po nizki ceni? Pri velikih narodih to ni nikaka umetnost. Knjiga se tam tiska v desetstičnih izvodov; ni pa treba biti nikak strokovnjak, da človek uvidi, da je najdražji prvi tisoč. Knjigo je treba pisatelju napisati in stavcu postaviti enako, pa naj se natisne v 1000 ali pa v 100.000 izvodih. Prvi tisoč je drag — nadaljnji tisoči ne zahtevajo več ne pisateljevega in ne stavčevega dela — sedaj opravijo svoj posel stroji tako rekoč sami in največji strošek je izdatek za papir.

Da ima lahko tudi majhen narod dobro knjigo po nizki ceni, to je dokazala pri nas

Družba sv. Mohorja. Baš te dni je razposlala knjige za l. 1928.: pet knjig za 20 Din, tako da te stane knjiga — cele štiri dinarje! Če to ni poceni, potem je pa vse drago! Cela knjiga stane toliko kakor nekoliko večji zvezek, kakor svinčnik boljše vrste ali dve boljši radirki! To napravi — 48.000 naročnikov in za l. 1929. napoveduje Družba prav tako pet knjig za 20 Din. Med temi knjigami so zlasti tri take, da bodo zbudile živo zanimanje med dijaštvom. Ena bo povest znanega pisatelja N. Velikonje: »Višarska polena«. Obsegala bo 12 pol, t. j. blizu 200 strani. Vsa slovenska javnost pričakuje s posebno pozornostjo knjige: »Kako smo se ujediniili?«, ki jo bo za desetletnico postanka naše države napisal pač najkompetentnejši avtor: minister n. r. dr. A. Korosec, ki je kot voditelj slovenskega naroda gledal od blizu propad Avstrije in rojstvo Jugoslavije. Izšlo bo tudi nadaljevanje Grudnove Zgodovine slovenskega naroda, ki bo obsegalo na 12 tiskanih polah razdobje od 1792—1813. Mirno lahko rečemo, da bo sleherni izmed teh knjig sama zase vredna 20 Din. Poleg teh treh knjig bo izšel še Koledar in Življenje svetnikov.

Morebiti se prav nič ne motimo, če trdimo, da stoji sedaj v slovstvenem oziru Mohorjeva družba tako visoko, kakor ni še stala nikdar. Eno dejstvo nam razloži to stvar: urednik družbinih publikacij je pisatelj Fr. S. Finžgar, ki — sam prvovrsten pisatelj — zna pritegniti delovne moči, pa tudi ločiti spise po vrednosti. In tako izhaja ta leta baš v Mohorjevi družbi lepo število knjig, ki jih bo dijak še čez desetletja kot zrel mož vestno čeval v svoji knjižnici. Zato se nam je zdelo potrebno, da opozorimo vse »Mentorjeve« bravce na priliko, ko lahko dobe te knjige tako rekoč — zaastonj. Naročajo se pri poverjenih (poverjeniki so navadno župniki, v Ljubljani tudi Nova založba na Kongresnem trgu in Prosветna zveza na Miklošičevi cesti) do prvih dni marca 1928.

Fotograf

Kdor želi imeti pri fotografiranju uspehe se mora dodobra seznaniti s pravilnimi osnovnimi nauki. Ti mu razodenejo izredno preprostost fotografiranja brez ozira na kakovost slike. Vse drugače je, napraviti lepo fotografijo. To zahteva veliko spretnosti in vsaj nekoliko čuta za to, kar imenujemo lepo. Fotografiranje temelji na tem, da je bromovo srebro dovzetno za svetlobo. Če ga namreč obsije svetloba ter ga potem položimo v tekočino, ki je sestavljena iz tako zvanih razvijalnih sestavin (n. pr. metola), počrni. Počrni tem bolj, čim bolj

je bilo osvetljeno. Prosim, podčrtajmo to dvakrat! Sedaj pa kar poskusimo. Bromovo srebro dobimo na znanih fotografskih ploščah. To so čisto navadne steklene plošče, ki so na eni strani prevlečene z bromosrebreno snovjo. Pogledati je seveda ne smemo, ker bi jo na ta način osvetlili in tako uničili. Smemo jo pa pogledati v temnici ali ponoči pri zelo rdeči luči, ker rdeča svetloba ne vpliva zelo nanjo. — Toda, kako dobiti sliko na neosvetljeno ploščo? Na pomoč nam pride fotografski aparat. Aparat ima spredaj bolj ali manj dragoceno lečo (o kateri smo zadnjič govorili); imenujemo jo kratko objektiv. Leča je tako brušena, da vrže za seboj malo sliko vseh predmetov, ki so pred njo (zbiralna leča). Če postavimo tja, kamor vrže sliko, fotografsko ploščo, se bromovo srebro po potezah slike osvetli. Seveda, na ploščo ne sme priti svetloba od nikoder drugod, kakor samo skozi lečo. Zato je med ozadjem fotografskega aparata in lečo neprozoren meh.

S tem smo spoznali tri sestavne dele vsakega fotografskega aparata: objektiv (lečo), neprozoren meh in ozadje aparata, kamor se vtakne bromosrebrena plošča. Vse druge pritikline samo olajšujejo praktično uporabo aparata. Važna pritiklina je zaklop, priprava, s katero odpiramo in zapiramo objektiv. Ker z odpiranjem objektivna osvetljujemo ploščo, je mehanizem zaklopa tak, da lahko ploščo dalje časa osvetljujemo ali pa, če zahtevamo razmere, le kratek trenutek. Iskalo je zrcalce ali zbiralna leča, pritrjeno na aparat in nam kaže v malem sliko, ki jo meče objektiv na ploščo v aparatu. Zadaj, na mestu, kamor vtaknemo fotografsko ploščo, je tako zvana medlica, navadna medlo brušena steklena plošča, na kateri lahko opazujemo sliko, ki jo meče objektiv in ki jo lahko ujamemo na bromosrebreno ploščo, kajti pri fotografiranju potegnemo medlico iz aparata in na njeno mesto vtaknemo bromosrebreno ploščo. Te plošče pa ne vtaknemo proste v aparat, ampak v ploščati in zaprti kaseti. Ploščo vložimo v kaseto ponoči ali v temnici. Pri fotografiranju nastavimo aparat tako, da meče leča na ploščo sliko starih predmetov, ki jih želimo imeti na sliki. To določimo ali z medlico ali z iskalom. Ko smo s tako najdeno sliko osvetlili bromosrebreno ploščo, potegnemo kaseto, ki smo jo pred osvetlitvijo odprli, po osvetlitvi pa zopet zaprli, iz aparata in jo nesemo v temnico, kjer ploščo pri rdeči luči v razvijalni tekočini razvijemo. Če smo pravilno osvetlili (to se pravi, če nismo morda premalo časa pustili, da je slika v aparatu osvetljevala bromosrebreno ploščo, ali pa predolgo), se začne na plošči tisti deli, ki so v naravi bolj svetli, črniti, dočim temnejši deli slike ostanejo na plošči svetlejši. To je umevno, ker so svetlejši deli bolj učinkovali na bromovo srebro kakor pa tem-

nejši. Barv plošča ne pokaže. Barve pridejo samo toliko do izraza, da se svetlejšje na plošči temneje odražajo kakor pa temne barve. Tako smo dobili na plošči sliko, ki je pa povsem narobe: kar bi moralo biti svetlo, je temno, in obratno; pa tudi cela slika je obrnjena (levo je na desni, desno na levi). Zato imenujemo razvito ploščo negativ. Ko ploščo v temnici razvijemo in sfiksiramo (v fiksirni tekočini), jo smemo vzeti na svetlo. Po temeljitem zmišljanju jo posušimo. Sedaj šele lahko delamo s plošče slike na papir.

(Dalje prih.)

Dijaški šport

Nekaj novega.

Pokazal sem vam, tovariši, šport v njegovih glavnih, zunanjih obrisih. Danes pa bi vam rad povedal nekaj novega. Človek je namreč bitje, ki stremi za tem, da hoče vsakemu pojavu najti njegov vzrok. Ze pri otroku vidimo, da ne vprašuje samo, kaj je to, ampak tudi, zakaj je tako. In ker sem vam v prvi številki že povedal, kaj je šport, hočem iti danes globlje in vam pokazati, odkod in čemu je šport.

Vprašal sem nekega svojega tovariša, znanega dobrega športnika, čemu neki goji šport. Odgovoril mi je: »Da si krepiš telo in ostanem zdrav.«

Nisem mu verjel. »Saj si vendar močan in zdrav. In da bi bilo samo telesno zdravje namen športa? Tisoči in tisoči hodijo na športna igrišča in v telovadnice, pa jim še na misel ne pride, da delajo to radi zdravja in moči. Seveda, če bi jih vprašal, čemu goje šport, bi si v zadregi izmislili isti odgovor, kot si mi ga dal ti, ker se pač povsod to poučarja. Morda pa le imaš še kak drug vzrok, da prideš vsak teden po trikrat na naš športni prostor ter tam po dve uri vežbaš in ne dovolj, še doma ne daš miru?«

Iskal je in ko je mislil, da je našel odgovor, je vzkliknil: »Veš, da bom mogel kdaj v širnem svetu proslaviti našo majhno in nepoznano domovino. Poglej Fince...«

»Dovolj,« sem ga prekinil, »ali boš opustil šport, ako ga opusti ves svet?«

»Ne, nikakor ne; še bi ga gojil, še prav tako, kot sedaj, ker...«

»...ker je to tvoja potreba,« sem mu pomagal. »Ker moraš, ker te vleče neka sila, da se giblješ, da tekaš, da skačeš in ker občutiš pri tem delu neko nepoznano srečo in zadovoljstvo. In vedi, da je v vseh ljudeh ta potreba, ta sila.«

In tudi v vas je, dragi tovariši, samo da ne more priti vedno do izraza. »Ure in ure mora presedeti ljudskošolski otrok v šoli. Pomislite, sedemletno živo srebro, pa mora držati roki na klopi in mora sedeti na mestu. Ko bi vendar tako rad podregal svojega malega prijatelja v klopi in bi se rada igrala mance. Kadar pa gredo na šolski izprehod, potem pa lepo v vrsti, v parih ravno po cesti naprej. In vendar še nisem videl otroka, ki ne bi rajši zavil malo v desno, na travnik, potem spet v čisto nasprotno smer. Potekel malo za onim metuljem, potem podrezal s travico murnčka, se plazil po vseh štirih po tleh, postavljaj kozolce in tako naprej.« (Pino, O telesni kulturi.)

Kaj torej?

Kar nam ne da šola, dopolnimo sami. Kdor ljubi sebe, svoje življenje in svoje telo, ki je tempel Duha Gospodovega, bo posluhnil temu klicu in mu sledil.

Jesen je prišla in z njo dež in megla. Včasih pa vendar prisije izza oblakov solnce. Kliče in vabi te ven, na travnik, na polje. Pojdi, uživaj to zlato, solnčno dobroto, a ne uživaj je sam, ampak pokličiči še nekaj tovarišev in bodite otroci. Napravite skakalnico — dva kola in vrvice zadostuje — ter skakajte v višino in daljavo ali kakor se vam pač poljubi. Nato tekajte, suvajte kamen itd. To bodi za jesen in za začetek.

Kadar pa je pokrito nebo z neprodinim zagrinjalom oblakov, tedaj pa v telovadnico. In dobil boš, česar niti iskal nisi: zadovoljstvo, moč, zdravje, lepoto, odločnost in še marsikaj.

Pri tem pa ne pozabi na to, kar sem ti povedal v prvi številki »Mentorja«: Vežbaj dnevno pol ure.

★

8. pevec v starem veku, 9. odredba, 10. priprava, ki se rabi pri oranju. Nato vstavi v obe prečnici (namesto križcev) še manjka-joče črke tako, da dobiš ime nekega slovenskega mesečnika in kómu je predvsem namenjen.

Čarobni kvadrat.

(Miroljub, Vižmarje.)

×		+
	=	
+		-

Postavi namesto znakov v vsak kvadrat po dve črki tako, da boš čital v vodoravnih in navpičnih vrstah tri besede nastopnega pomena; 1. država v Afriki, 2. gozdna rastlina, 3. mesto na Danskem.

Šaljivki.

(Miroljub, Vižmarje.)

1. V kateri državi je vedna tuga?
2. Kateri sta največji dami v Ameriki?

Rešitev ugank in imena rešilcev v prihodnji številki. Tekmovati smejo samo naročniki(ce), ki naj pošljejo svoje rešitve do 31. dec. t. l. na uredništvo. Izžrebani rešilec vseh ugank dobi za nagrado knjigo: A. Remec, Iz moje domovine.

Rešitev ugank v 3. številki.

Tarča. Začni s krogom, v katerem je največ strelcov, ter vzemi najprej zgornjo črko, potem spodnjo, nato na desni zgoraj in na levi spodaj, na desni vodoravno in na levi vodoravno ter na desni spodaj in na levi zgoraj. Potem pa nadaluj enako s krogom, v katerem je največ strelcov za prejšnjim itd. Rešitev: Če prehitro puška počí, zdrav iz grma zajec skoči.

Zemljepisna uganaka. Iglava, Beljak, Elbrus, Zagreb, Hebron, Bagdad, Zgonik, Smirna, Alaska, Skalda, Indija, Padova, Andora, Peking, Kavkaz, Rusija, Kamnik, Maroko, Ljubo doma, kdor ga ima.

Računska naloga. Kupil je 20 srečk.

Črkovnica. F. osa, Orfei, Helikon, F. S. Finžgar, Domžale, Evgen, kan. r. Po sredi od vrha navzdol; F. S. Finžgar.

Prav so rešili. V Kočevju: Gregorič Joža, Kovačič Edvin, Repič Anton in Šifrar Leon; v Mariboru: France; v Št. Rupertu: M. Karman Hvala.

Nagrado je dobil Šifrar Leon.

MOJIM MLADIM UGANKARJEM.

J. N.

G. urednik mi je dovolil nekaj prostora na »Mentorjevih« platnicah, da lahko z vami, dragi moji mladi prijatelji, malo pokramljam o ugankarstvu, ki je, kakor meni, gotovo tudi vam prav pogosto v zelo prijetno zabavo. Pa ne le prijetna, tudi koristna zabava je to. Šaj sami veste: tisti, ki ste že kdaj uganke sestavljali, in tisti, ki ste jih

ugibali, da stvar ni tako lahka in da je treba pogosto zelo, zelo misliti, da je treba marsikaj že znati iz raznih panog znanosti: iz zemljepisa in zgodovine, iz prirodopisa in fizike, iz aritmetike in geometrije, da je večkrat treba pogledati celo v kako knjigo, da se najde primerna beseda in da v mnogih slučajih zlasti dobro služi primeren slovar. Poleg znanja pa je treba imeti tudi nekaj fantazije, pa mnogo, mnogo potrpežljivosti in vztrajnosti. In vaja v teh dobrih lastnostih mlademu človeku nikdar ne škoduje. Zato, mladi ugankarji, le pridno na delo!

V teh-le člančičih, ki jih bo »Mentor« letos priobčeval, želim seznaniti naše ugankarske začetnike z raznimi vrstami in oblikami ugank, da se bodo ugankarji čim bolj izurili v pravilnem sestavljanju, oziroma zastavljanju in v reševanju ugank.

Črkovnica. Pri črkovnici so dane posamezne črke, navadno v alfabetični razporedbi, iz katerih je treba sestaviti besede po danem navodilu. Dani so navadno pomeni besed, ki jih je treba poiskati. N. pr. Iz črk: a, a, a, a, a, c, e, e, g, i, i, k, l, m, n, o, o, o, r, s, t, v, z, z je treba sestaviti besede z nastopnimi pomeni: 1. sobna oprava, 2. svetopisemska oseba, 3. francosko zdravilišče, 4. rimljansko oblačilo, 5. domača žival, 6. del telesa.

Običajno pa ne zadošča, da dobimo zahtevane besede; dobljene besede nam morajo še kaj drugega povedati. Zato bi gorenji uganki dodali še nastopno zahtevo: Začetnice dobljenih besed povedo naslov dijaškega lista. Rešitev bo zato ta-le: Miza, Ezav, Nica, toga, osel, roka. Začetnice dajo besede: Mentor.

Zastavljavec črkovnic pa si izmišljajo tudi najrazličnejše zunanje oblike svojim ugankam. Naš gorenji zgled ima obliko pokonci stoječega pravokotnika. Nadaljnje oblike črkovnic so: ležeči pravokotnik, na stranici stoječ ali na oglu stoječ kvadrat, trikotnik, obelisk, križ, zadnja dva navadno z razširjenim podstavkom itd.

Najrazličnejša pa je lahko tudi zahteva, kaj naj dobljene besede povedo. Navadno povedo dobljene besede ime kake slavne osebe (pesnika, učenjaka, vladarja), zemljepisno ime (država, mesto, gora, reka), pa tudi kratek pregovor ali rek. Tudi glede mesta določenih črk so zahteve lahko najrazličnejše, n. pr.: Začetnice od vrha navzdol in končnice od spodaj navzgor povedo imeni dveh pesnikov, — ali pri kvadratičnih oblikah: Črke v obeh prekotnicah povedo imeni dveh evropskih rek, — pri križih in obeliskih: Srednja vrsta od vrha navzdol in ena vodoravna vrsta od leve proti desni povedo znan rek ali pregovor itd.

Pri zastavljanju ugank — ne le črkovnic, temveč tudi drugih, o katerih bomo še govorili — uporabljajte kar največ mogoče le samostalnike v prvem sklonu ednine, v skrajni sili še števnike, predloge, prislove ali medmete. Pridevnikov in glagolov se dobri ugankarji ogibljejo, samostalnikov v drugih sklonih in številih, kakor v zgoraj omenjenem, pa sploh ne uporabljajo.

(Dalje prih.)

„Papirografija“

družba z omejeno zavezo

LJUBLJANA, GOSPOSVETSKA CESTA 10

Telefon 2747

En gros prodaja papirja!
Stalna zaloga vseh vrst papirja!
Konkurenčne tovarniške cene!

Knjižarna Nova Založba Trgovina s pisarn. potrebščinami

F. Z. E. O. Z.
v Ljubljani (na kongresnem trgu)

priporoča dijakom in njih staršem bogato izbiro vsa-
kršnih šolskih in pisarniških potrebščin, vse knjige
za šole, zvezke, pisalno in risalno orodje, barve,
papir za risanje in za načrte itd.

Kdor kupi za 100 Din, dobi na izbiro: Podobe iz
sanj (Cankar), ali dramo Kasijo (Majcen), ali pesmi
Tristia ex Siberia (Mole) kot dar. — Pri Novi Za-
ložbi je izšla Literarna veda (dr. Keleminova).

LJUDSKA POSOJILNICA

reg. zadruga z neomejeno zavezo
v LJUBLJANI

obrestuje hranilne vloge po naj-
ugodnejši obrestni meri, vezane
vloge po dogovoru ter brez vsa-
kega odbitka.

Svoje prostore ima tik za fran-
čiškansko cerkvijo, v lastni palači,
zidani še pred vojno iz lastnih
sredstev. Poleg jamstva, ki ga
nudi lastna palača, veleposestvo
in drugo lasno premoženje, jam-
čijo pri Ljudski posojilnici kot za-
drugli z neomejenim jamstvom,
za vloge vsi člani s svojim pre-
moženjem, ki presega večkratno
vrednost vseh vlog.

Hranilne vloge znašajo nad 120 milijonov Din.

Prodajalna K. T. D. (H. Ničman) v Ljubljani

priporoča svojo zalogo pisarniških in šolskih potrebščin kakor
ludi najnovejše molitvenike, posebno pa opozarja dijake na pre-
korisni knjigi dr. M. Opeke: Brez vere in Za resnico, za dijake
po znižani ceni: prva Din 5.—, druga Din 9.—.